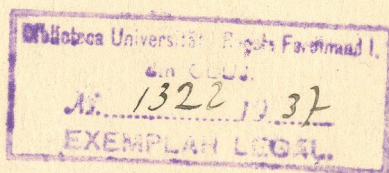

279041

683

BLAJUL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL III.

IANUARIE 1936. Nr. 1.

B L A J U L

1

Criza picturii bisericești

Fără îndoială arta bisericească, în special pictura — imaterială în ilustrarea dogmelor creștine — străbate o perioadă de acută criză, lovind aceasta în existența ei ca disciplină aparte în obișnuitele ierarhizări plastice. Ea, actual, nu mai are acel verb înaripat, cald, convingător, acea „împăciuitoare și înaltă nobleță a unei brize ce ne chiamă spre crestele armoniei celeste“¹⁾, care prin definiție trebuie să o caracterizeze. Caracterul ei de rugăciune, alăturarea de efortul credincioșilor, de adorație desprinsă de pe tăcerea zidurilor odată cu fumul de tămâe și șoapta rugilor, a dispărut pe încetul, până când azi orice raport între ea și credincioși s'a frânt, o pânză rece și umedă înstrăinându-i de incidentalele-i chemări.

Motivul acestei dezastruoase înstreinări, în deajuns de complexe, sunt greu de sesizat. Se pot totuși descifra câteva

Printr'o ciudată evoluție — dealtcum explicată — pictura bisericească a evadat din formula artă — mijloc, aservită nevoilor cultului, îndreptându-se existențial spre un orizont care cuprinde în sine peirea ei ca disciplină. Ea și-a depășit limita ființei sale, pervertindu-se concepțional în artă pură, independentă, cu rosturi intrinsece, cu apel la emoții altele de cât cele izvorâte din gândul credinței. Fenomenul acesta, dealtcum întâlnit și la cele-

¹⁾ E. Mercier: La spiritualité bizantine.

alte arte plastice, în măsura în care sunt aservite cultului creștin, de asemenea muzică bisericească, își are următoarea explicație:

Spiritualitatea românească e consecința unor împrejurări aparte. Geograficește răspândește drumuri, istoricește câmp de tăcută bătălie între două lumi: orientul și apusul, această spiritualitate s'a fecundat în cele mai opuse concepții, curente și atitudini, în timp fiind oglinda triumfurilor sau decăderilor. Și dacă în timp și spațiu s'ar urmări această bătălie dusă prin și pentru instituții, așezăminte și primat cultural, forțele apusului se împun pas de pas și ca o consecință evoluția noastră spre el. Retroprivirile le aruncăm cu aceleași intenții și gânduri cu cari te întorci la copilărie: ți-e dragă dar a trecut și nu o mai dorești decât în clipe de accentuat lirism. Evoluția e fatală pentrucă spiritualitatea apuseană crește, debordează în generoasele-i producții peste cele cari până mai ieri nu erau ale ei.

Procesul de occidentalizare a întâmpinat însă în unele încrângături spirituale, în cari evoluția pretinde timp mai îndelungat, o firească rezistență, datorită atașamentului pentru cele trecute și existente: tradiția.

E cazul în pictura bisericească (pe care o vizăm ca factor - mijloc de a încerca și vorbi sufletului contemporan, existent structural așa cum ni-l lămurește treapta veacului XX, deasupra confesionalului). Aceasta (pictura în genere) „instrument fără egal pentru a desfășura adevărul religios în tărâmul sensibilului și pentru a depăși flancurile sanctualelor cu proiecțiunile-i spre infinit“¹⁾ a fost cel mai adecvat mijloc de a vesti cuvântul, deasupra ierarhiilor și categoriilor sociale. Aceasta fiindcă arta în general, *expresie a unei realități spirituale date*, a ținut

¹⁾ Eugen Mercier: La spiritualité byzantine pg. 424.

pasul evoluției, utilizând mereu limbajul mai aproape a-
cesteia. Așa se explică covârșitoarea ei importanță ca factor
de propagarea în timp și spațiu a adevărurilor creștine.

S'a întâmplat însă la noi, dintr'un exagerat cult al
tradiției, ca să se pretindă azi, pentru o societate cu altă
formație și înțelegere față de problemele culturii și ca ur-
mare cu alte nevoi creștinești, tiparele și concepția unei
picturi cu glorioase realizări acum sute de ani: pictura
bizantină. Vrem, în continuare, o bizantină decadentă ne-
tăgăduit²⁾ cu formula: prea strâmtă și anacronică pentru
spiritualitatea modernă. Impunerea acestei formule cu
„reproducțiunea înghețată și stereotipă a unui timp de
mult trecut și a unor modele azi nepotrivite și neînțelese,
cari de multe ori cuprind greșeli esențiale contra legi-
lor perspectivei, ale anatomiei corpurilor pictate, ori —
peste tot — a țintei, ce se urmărește prin pictura per-
soanelor sfinte sau, a scenelor biblice³⁾ a dus la realizări
picturale în care interesul artistului, cade pe al doilea plan
neputând fi reținut de nimic, ea nemai interesând ca
problemă de plastică modernă. Acest interes plastic, cu
toate eforturile și cortegiul frământărilor de gestație, con-
cepție și realizare, exclus prin delimitarea desfășurării pe
un câmp aprioric sterp și fără surpriza neprevăzutului
plastic, ratează în infructuoase căutări și speculații de
paletă sau afinități de interpretare (naivism, primitivism),
en vogue pe maidanul plasticeii moderne. Așa se ajunge
la evadarea în profanul cotidian.

Un alt motiv care, credem, a adâncit înstreinarea
de care aminteam e a se căuta tot în tendința de a per-
petua spiritul bizantinei, de astă dată privind nu manie-
ra picturală, ci tematica ei.

²⁾ Vezi Mercier op. cit. pg. 443.

³⁾ Dr. Elie Miron Cristea. Iconografia.

Această artă născută la începutul libertății cultului creștin, sub semnele orientului mistic și defecționist, avea de umplut un gol, să-i zicem literar. „În aceste vremuri îndepărtate în cari eucologiul încă nu exista decât ca un lux al rarilor piviligiați, cari nu totdeauna erau destul de literați pentru a-l citi ei înșiși, printr'o ingenioasă structură grăitoare și într'o limbă accesibilă celor mai umili, trebuiau cei din locul sfânt (e vorba de cei dela Athos) să rezume toate dogmele revelației creștine. Astfel toată zidirea trebuia să vorbească simțurilor, inimilor și spiritului masselor lipsite de posesia textuarului sau de arta de a-l descifra⁴⁾ Măsura, utilă vremurilor pline de schisme și erezii, repetă receta supraîncărcată și nu lipsită de naivitățile unui misticism bolnav. Zidurile mănăstirilor athonite depozitarele noii iconografii devin ghidurile picturii bizantine, rămânând ca manuscrisul călugărului Dionisiu de Agrapha să le întregască și cu câteva instrucțiuni de ordin tehnic pictural. Noua iconografie, creiată pentru necesitățile unei lumi spiritual abia în mugur, pentru o societate bântuită de cele mai bizare superstiții și escrescențe morbide, e transplantată și perpetuată și la noi de evenimentele istorice survenite în jurul lui 1453. Și ce e mai semnificativ e că o primim ca literă de dogmă față de care abaterea deslănțue urgia conciliilor. Iată ce se scrie în această privință în *Herminia zugravorilor*:⁵⁾ „Așadară frate zugrave lucrează în meseria ta cu seamă și mare grije, întocmai cum îți poruncesc ție Sfinții Părinți și cum te învață această carte, fără a te lăsa dus de alte percepte sau alte închipueli eretice“.

„Fie prin lenea ta fie pentru răsplătirea lucrului tău

⁴⁾ Mercier op. cit.

⁵⁾ Citat după C. Petresco: *L'art de la fresque*.

nu te îndepărta de ceea ce ți-au încredințat Sfinții Părinți și măeștri, bătrânii zugravi, să nu cazî sub blăstemul Conciliului al șaptelea“.

Astfel iconografia vremurilor bizantine se perpetua-ză în formele-i primare, sub semnele și puterea unei dogme zoograficești. „Cu aprobarea și binecuvântarea Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române“ tipografia cărților bisericești din București, publică (retipărește) după un manuscris al Ep. Ghenadie al Râmnicului, un tratat de iconografie în care naivitățile trecutului sunt consemnate și păstrate cu sfințenie.⁵⁾ Asta la 1903.

Natural chemările unor astfel de iconografii în care minunea tămăduiri „pre cel gângav“ se zugrăvește așa: „Christos cu apostolii blagoslovind și înaintea-i un om îndrăcit gângav, având toiag în mâna sa și cealaltă mână întinsă către Christos și *din gura lui ieșind un drac*, cu toată bunăvoința sunt neînțelese și, că pictură bisericească, neuzite spiritualității de azi. O nouă iconografie care să elimine categoric supraîncărcările zidurilor de plotoanele sfinților mărunți, precum și epica purtată pe istorioarele vieților sau repetările „ce foarte ades abvin“, o pretinde această spiritualitate, care azi vrea contact direct cu luminoasa viață a lui Crist, singura ce-și poate pretinde locul pe zidurile casei sale, într'o nouă formă, nou limbaj, mai mult al simbolismului decât al unui bolnav misticism, tot mai strein de gândirea apuseană ce și-a făcut loc în socialul românesc.

Virgil Fulicea

⁵⁾ O curiozitate: la pg. 290. tratatul prescrie „*Pentru epuri cum poate să-i adune, unde va vrea.* „Să ucizi o epuroaică, când se gonește, și să-i scoți matca din ea, și s'o moi în untură de aspidă, și să-ți ungi tălpile cizmelor și să umbli pe unde vei vrea pe câmp, și pre urmă să te așezi într'un loc unde voești a veni epurii la tine că de vor da în mirosul urmelor, tale vor veni cu cărdul la tine, și poți a-i ucide sau prinde lesne“.

Iubire dormi

Iubire dormi e atâta noapte-afară
Și-atâta întuneric e în mine.
Iubire dormi. Veghiază lângă tine
Un colț de viață: gândul meu de seară.

La noapte — Arhanghelul veni-va iară
Să îți arate ce e rău și bine,
Să îți deschidă sborul de albine
Și să-ți vorbească despre primăvară.

Ascultă-i vorba și învață-i sfatul.
Iar când cocoșii vor cânta de ziuă,
S'alunge somnul, să treziască satul,

Tu spune-i tot. Incepe cu păcatul,
Cu gândul ce-ai avut acum o seară.
Iubire dormi, căci miezul nopții bate.

Gregoriu Iulian Popa

Ora de germană

Odată cu țărâitul soneriei înceta, ca prin farmec, și țigarea fumată pe furiș, în locuri dosnice și sbenguiala celor zece minute de repaus. De obicei, până la intrarea în clasă, se mai întârziu câteva minute; excepțional la ora de germană eram toți de o mare punctualitate. Soneria ne găsea, de cele mai multe ori, în bănci. Nu trebuie să credem că această regularitate se datora temerii sau punctualității profesorului, care de cele mai multe ori își făcea apariția către jumătatea orei. Graba se tălmăcea în așa numita pregătire a prologului, pe care totdeauna îl intocmeam înainte de apariția omului masiv, cu înfățișare de antichitate, Emil Grigorovici.

Dintre cursurile ce nu-și puteau croi drum în capetele noastre, germana avea întâietate și nu e de mirare că imaginația noastră să ni-o fi făurit drept o hădă dornică să ne strivească sub greutatea pumnului ei. Norocul însă a făcut ca preocupările omului, hărăzit să ne facă să înțelegem limba lui Goethe, să-l îndepărteze dela această grea misiune. Printre multe, dragostea de păsări avea întâietate, iar la foarte mică apropiere literatura.

Noi eram primii care cunoșteam noua pasăre cumpărată sau primită în dar, primii cărora le împărtășea durerea, când moartea se abătea printre ele. Și tot noi eram, în primă instanță, cei care hotăram de soarta unei bucați literare. Dacă în timpul lecturii liniștea era desăvârșită, bucata depășea năzuințele autorului. Odată terminată citirea, timp îndelungat privirile se pironneau asupra noastră, fără să ni se spuie o vorbă. Târziu se auzea un glas baritonal: „buuun” și atât. Pentru noi era dovadă că reușisem să mulțumim profesorul și să ne mulțumim și pe noi, căci restul timpului privirea aceea de medalie antică se furișea visătoare spre geam, și numai soneria o tăia brusc. Dimpotrivă, dacă întâmplarea făcea, ca din fundul clasei unde erau adunați așa numiții „veterani”, să pornească mici ciocniri, dela obișnuitele înșelăciuni la arșice, bucata era găsită ca neisbutită, lucru

ce ne-ar fi lăsat nepăsători, dacă nu ar fi avut înrăurirea asupra noastră. În clipa aceea se deslănțuia furtuna. Omul, cu înfățișare de antichitate, se ridica năvalnic, pornea fără țintă în mijlocul clasei, oprindu-se parcă era un făcut - în fața unui evreu pipernicit, care se făcea ghem de frică.

— De ce șuguiеști ? Tu crezi că ași e bălși ? Să vii cu tacto.

Și, ca prin vis, ovreiuл nostru, tremurând de spaimă și cu inima bătând să-i rupă haina, se pomenea cu un pumn în cap, chircindu-l sub bancă. Trezit, după câteva minute, din groază, trăind încă sub puterea ei, își aducea aminte că profesorul chemase pe tată-l său la școală.

— Domnule profesor, eu nu am făcut nimica ; tata e mort de mult, încerca, stîns de tot, să se descurce elevul.

Depe catedră, unde între timp se așezase și mototolea manuscrisul, vocea aceea baritonală prindea a răspunde :

— Să vii cu mătă.

Elevul șovăia, căta să-și prindă mâinile de bancă, pentru a-și încorda puterile și a fugări teama ce nu-i dădea pace.

— N'am nici mamă. S'a prăpădit de când eram de doi ani.

Intr'o clipă toată clasa era în panică. Profesorul se ridicase în picioare și părea că se deșiră departe, dîncolo de tavan.

— Ia ascultă mă, șe tu crezi că eu șuguiesc ? Cum, n'ai nici mamă, nici tată ? Șe crezi că și i-am omorât eu ? Am zis ! Ai tată, n'ai tată, să vii cu tacto. Nu vreau să știu nimica.

Toată clasa isbucnea în răs, curmat într'o clipită, când privirile sale ne trimeteau săgeți amenințătoare.

Se făcea din nou tăcere, teama se risipea și în timp ce profesorul nostru își purta mîntea cine știe unde, veteranii continuau jocul, întrerupt, din când în când, de gâlcevi ce se terminau cu bătăi în toată regula, — ca și cum nu ar fi fost nimeni în clasă. Și ora se sfârșea, tăind șirul unei depănări a gândului, pe care noi niciodată nu l-am putut înțelege, ori cât încercam să-i dăm deslegare.

Emil Grigorovici, coborâse pe meleagurile noastre din Bucovina, de unde, se zice, ar fi fugit urmărit de Austriaci, în urma unor articole tari scrise într'o gazetă românească din Cernăuți. Fusese numit profesor de limba germană și ani d'arîndul seriile de elevi din cursul superior al liceului Matei Basarab, au făcut cunoștință cu omul poreclit „Nerone cu bicicleta pe

nas". Carte nu ne învăța prea multă, preocupările lui fiind altele decât cele pedagogice. Avea însă darul de a pătrunde în elevi, în șirul anilor, multă umanitate. Iubea păsările și ore întregi nu ne vorbea decât de ele. Când moartea se abătea în mijlocul lor, era prilejul a 4—5 ore de vorbire caldă, presărată cu lacrimi, de înșiruire a unei vieți ce se stinsese. Atunci masivitatea dispărea, vocea baritonală devenea a unui tenor de cameră. Săptămâni întregi nu mai asculta, nu făcea nici-o observație. Și cum în decursul unui an, lucrul acesta se'ntâmpla cam des, natural că la sfârșitul anului școlar, cunoștințele căpătate cu privire la limba germană erau minime.

Corigenți nu prea lăsa, totuși ne stăpânea o teamă pornită nu dela profesor, ci dela om. De aceea fiecare oră își avea pregătirea ei. În toată clasa se găseau patru elevi, care cunoscând limba germană de acasă, erau și cei care știau mai totdeauna. Printre ei se găseau doi evrei, frații Zaharescu, piperniciți și fricoși, folosiți de cei mai mulți la lecții în locul lor. Grigorovici avea obiceiul să asculte în ordinea alfabetică. În timpul unei ore, redusă de cele mai multe ori la 20 minute, asculta doi elevi. Era logic, ca știindu-se acest lucru, odată cu soneria, să se înceapă pregătirile. Frații Zaharescu erau îmbrăcați cu vestoanele celor ce le veneau rândul, după care urma potrivirea mânecilor și gulerelor, de regulă prea mari. Profesorul nu reținea nici odată nici numele elevului, nici figura lui. Veșnic absent, preocupat cu totul de altceva decât de memorizarea unei figuri și a unui nume. Controlul, îl făcea verificând numărul din catalog, cu numărul dela gulerul elevului. Dacă acesta se potrivea totul era în regulă. De aceea ne îngăduiam asemenea mistificări, fiind convinși că niciodată nu se va putea descoperi înșelătoria. Când boala reținea acasă pe unul din frații Zaharescu, sau întâmplarea făcea să nu știe nici ei lecția, atunci se căutau anumite discuții, fie în jurul păsărilor, fie în jurul literaturii.

A sunat demult; pregătirile s'au terminat. Ușa se deschide energic. Un „bună ziua“ ieșit ca din pământ, răsună în clasă, uruie geamurile. Se trec absenții. Tăcere. În fundul clasei veteranul Bălutză e în picioare.

— Tu de șe nu te așezi? Nu mai incapi în bancă?

Elevul și-a pironit ochii în pământ.

Un alt veteran caută să-i vină în ajutor.

— Domnule profesor, i-a murit sora. Dați-i voie să plece.

— Bine bre, dar acestuia, de când a început școala, i-a murit toată familia. Șe tot șuguiți voi!

Au tăcut toți. Bălutză plânge în batistă. În răstimpuri suspină.

— Lasă bre, nu mai plânge, că n-o să învii mortul, dă drumul Nerone, ștergându-și repede o lacrimă ce-și căta drum spre nas. Du-te, dar să-mi aduci o adeverință dela dricar.

Adevărul era că nu-i murise nimeni, însă în ziua aceea nu avea cine să iasă la lecție în locul său; fiind înalt, unul singur se potrivea cât de cât în statură, ceilalți erau prea mici pentru vestonul lui. Și lucrul acesta se 'ntâmpla cam des, de aceea dela începutul anului îi murise cam o jumătate de duzină de neamuri.

Pregătit de plecare, Grigorovici, care între timp își adusese aminte de unele decese în păsările sale, îl opri.

— Ia stai puțin bre; nu cumva sora ta avea păsări de rasă? Mi-ar trebui un cocoș Orpington; știți, al meu a murit acum o lună, săracul!

— Domn' profesor, răspunse unul din veterani, are mai mult de o duzină de cocoși. Vă aduce lecția viitoare doi, să vă alegeți... Are o minune de cocoși.

— Bine bre pleacă și nu mai plânge atâta, că nu slujește la nimica. Vezi de fă un nod la batistă să nu uiți de cocoș.

În timp ce îndoliatul nostru deschidea ușa, cu ochii plânși și cu înfățișarea unui om prăbușit de durere, clasa râdea înăbușit, pe când Nerone arunca priviri pe geamul scaldat în lumina soarelui, mulțumit că și-a dus la capăt o veche dorință.

— Să poftească, mă rog, la lecție domni Costescu și Crivăț.

Din bancă pornesc sfioși, cu ochii pironiți în pământ, frații Zaharescu, ale căror vesteoane păreau mai mult pardesiuri. Găturile le jucau în gulerele largi, iar mânețile făceau nenumărate crețuri; lăsate în jos, treceau cu mult peste mâini. Ajunși la catedră, începe verificarea numerelor.

— Domnul Costescu, No. 39... buun. Domnul Crivăț, No. 43... buun. Ce avem pe astăzi?

— Cântărețul de Lessing, de tradus și cuvinte.

— Pare-mi-se e o lecție veche. Nu v'am dat oare altceva? Dacă nu mă'nșel, cam de multă vreme tot lecția aceasta o ascult!

— Nu, domnule profesor, fu răspunsul hotărât al ovreiașilor, deși știau, prea bine, că de aproape două săptămâni lecția fusese schimbată.

Nu era niciodată nevoie de argumente prea multe ca să poată fi convins. Totdeauna lua de valabil ceea ce i se spunea, necăutând să verifice adevărul. Neconținut absent, era într'o oarecare măsură mulțumit că-și poate drumul mai de grabă firul gândurilor în lumea lui de visări, plutind peste nimicurile unei ore searbăde, în care firea lui nu-și putea găsi lămurirea. Pentru el lumea păsărilor, lumea aceea firavă și peisagiul ce-i îmbiau viața, slovele ce le înșiruia pe hârtie, erau legate de existența sa, precizată nu aici în mijlocul nostru, ci acolo departe unde se fugărea lumea lui, lumea unei trăiri spirituale.

Odată convins — poate numai în aparență — se citea bucata, al cărei început îl urmărea atent, nuanțând fiecare sfârșit de vers. Treptat, atenția îl părăsea; rezema capul în mână și-și îndrepta privirea spre locul visărilor, fereastra.

Se termina citirea, traducerea, începeau discuțiile între elevi, fundul se certa, nimic nu-l abătea din drumul ce-i gonia gândul. La catedră rămăneau aceiași elevi și zadarnice erau repetările „am terminat, domnule profesor“... nici un răspuns. Numai țărâitul soneriei, sunet metalic, surd, îl readucea în realitate.

— Buuun... să vede că vă place germana. O clasă destoinică. Treceți la loc. Pentru lecția viitoare luați bucata ce urmează.

Și în timp ce pașii îi duceau către bancă, bunul nostru Nerone, pe care grija cocoșului de rasă îl mai stăpânea încă, ridicat în picioare, străduindu-se să găsească în mulțime ceea ce căuta, taie cu glas răspicat:

— Oare, mă băiețelule, imi va aduce cocoșul,... ție îți cam place să șuguiești... dar ești băiet bun...

Clasa freamătă: au ieșit din bănci și în simfonia lui „da“, etajat pe diferite tonalități, profesorul își croiește cu greu drum spre ușe, zăvorând în privirile lui drumuite aieva satisfacția rezolvirii unei mari preocupări....

Mircea Alexiu

Norocul ca formulă de viață

Cuvântul noroc, cu corelatul său: nenoroc, sunt uzuale lexicului vorbirii curente. Se îngemănează sub înfățișarea a două ființe cu destinul indisolubil legat deși cu efecte antitetice opuse, ființe investite cu însemnatul privilegiu - crede multă lume - de a veghea asupra vieții omenești și a-i îndrepta pașii pe căi favorabile: norocul, sau nefavorabile: nenorocul. Sunt, prin urmare, în concepția familiară simțului comun, puteri suprafirești, cu existența situată înafară și deasupra împrejurărilor și cari fac ca unele constelații de fapte să fie prielnice dezvoltării vieții omenești, altele potrivnice: unele să o urce pe culmi, altele să o arunce în adânc de prăpastie. Sub ochiul binevoitor al norocului - cred mulți - isbânda omului contra intemperiilor și agitatorilor valuri ale vieții este asigurată; privirea rece, de ghiață, a nenorocului - dimpotrivă - îl aruncă în ghiarele forțelor oarbe cari - sub greutatea lor - îl strivesc.

Este o credință veche, bătrână de când lumea, care - cu toată pretinsa noastră cultură - tronează încă peste suflete.

Disocierea și analiza în amănunt a noțiunilor noroc și nenoroc, cu toată deasa lor întrebuintare, nu s'a făcut totuși cu suficientă grijă. Curent se utilizează sub forma palid creionată amintită adineaori: norocul și nenorocul sunt două ființe - corelate ca idei - polare ca efecte. Una, norocul, favorizează viața; cealaltă, nenorocul, o împiedecă.

Firește că, pentru curiosul care vrea să afle enigma ce tăinuiesc ele, înlăturarea vălului care le ascunde factura și fizionomia este necesară.

I.

Scrutată à fond maniera de a contura și prezenta norocul, fizionomia și rostul lui, impusă cu elocvență stringență logică după datele furnizate de concepția uzuală familiară părerii co-

mune, este postura unui *zeu-patron* al faptelor omenești. Se înfățișează ca o forță inteligentă, transcendentă faptelor și oamenilor, investită cu puteri discreționare, și care rătăcește - vagabond - prin lume, înșelând-o și jucându-i renghiuri. Se lasă, prin urmare, prezentat și definit în postura unui patron-regisor capricios, un *spiriduș hoinar*, sprinten și ștregar, care se amuză demontând complicata mașină a lumii și vieții; se joacă cu vieața și destinele omenești, ajutând-o să urce stâncoase culmi sau, părăsind jocul, o lasă să se rostogolească în adânc de prăpastie. Lucrează capricios, după toane. Nu cunoaște constanța și nu respectă recititudinea atitudinilor. Cu sens sau fără sens, motivat sau nemotivat, când oferă prea mult, când răstoarnă tot, când ajută ascensiuni paradizice, când rostogoliri de iad

Prezența lui, a norocului, în sânul realității este tolerată deși intrinsecă întunecă. Face parte din ea, deși se sustrage legilor ei, contrazicându-i armonia și prescripțiile, ba chiar zeflemisind-o. Căci realul, lumea și vieața, cu modurile lor existențiale, - nu sunt opera lui. Realitatea este plăsmuită și creată de altcineva, un principiu metafizic superior, mai tare decât el. Totuși, norocul are - susține părerea comună - privilegiul să se strecoare simplu și cu dibăcie ordinei riguroase care prezidează armonia cosmică, are privilegiul unei puteri superioare celei umane: poate îndrepta sau deruta norocul lucrurilor; adecă, poate făuri stoluri de împrejurări cari ajută pe om, sau să nimicească favorabile conjucturi abia înfiripate.

Nenorocul, pe temeiul acestor observații, apare în funcție de noroc ca ceva accesoriu, cu o existență discutabilă. Real și eficient în acțiuni se vedește a fi doar norocul, nenorocul jucând rolul de *umbră*, de secundant, marcând deficiența activității norocului, deci cu un rol umil, șters. Marele regisor al vieții rămâne norocul. El înscenează constelații de fapte favorabile, distruge pe cele ce s'au înfiripat sau refuză să se obosească pentru stăvilirea mersului destructiv al faptelor. Pune la cale și hrănește reușite, dar poate tot așa să lase frâu liber împrejurărilor de rău augur sau, mult mai simplu, *neglijează* să se ocupe de rezultatul acțiunilor. Și, în cazul când *distruge* constelații favorabile de împrejurări sau *neglijează* să le construiască, norocul lucrează ca principiu destructiv, se pune în postură mefistofelică, numindu-se nenoroc. Căci în fond nu este decât același spiriduș hoinar

care, din capriciu sau cu intenție, din oboseală sau din distracție, uită să se mai joace.

Simțul comun își dă sama de acest lucru și atunci când o acțiune a alunecat pe panta bancrutei exclamă: „n'am noroc!“, „m'a părăsit norocul!“ Notează prin aceasta faptul amintit că norocul și nenorocul nu sunt două ființe, cum ar părea după o sumară și superficială privire în miezul credinței populare, ci una: norocul care operează pe două fronturi, după două maniere. Propriu lui, când efectele amestecului lui sunt favorabile; contrar lui, ca nenoroc, când, capricios cum e, uită de o afacere căreia trebuie să-i dea curs, *neglijează* să o dirijeze, iar cel implicat în ea, fatal pierde partida.

* * *

Firește că, văzută prin această prismă, realitatea norocului este una *ideală*, nu reală. *Este un mit* care își are locul în basme, un act de credință copilărească, nu un fapt de convingere sprijinit pe temelia solidă și de necontestat a faptelor de experiență. Este o reminiscență a străvechilor mituri și credințe în forțe ascunse, alogice, dotate totuși cu puteri suprafirești, cari populează lumea pentru omul nefamiliarizat cu logica realității și a faptelor de experiență.

II.

Experiența, așa cum se prezintă ea spiritului omenesc, este mai riguroasă în exigențele ei: cere mai multă prudență, barând oborul imaginației și afectivității.

Ceea ce pune ea în fața observatorului atent sunt *stoluri de fapte favorabile și stoluri de fapte nefavorabile* pentru întreprinderile umane. Lasă, anume, să se vadă cum unele constelații de împrejurări alimentează și favorizează dezvoltarea vieții omenești, iar altele i se opun și de cele mai multe ori, o strivesc sub greutatea lor de plumb. Atât și nimic mai mult. Nu arată și nu îndrituiește prin nimic experiența avântul afectivității și plâsmuirile imaginației cari duc la convingerea unui zeu patron al străduințelor umane, capricios și ștregar: norocul, independent de legile ce guvernează cosmosul și de acea forță superioară, autoare a lumii și vieții; mai mult, investit cu privilegiul de a influența și directiva cursul faptelor.

Spiritul omenească însă, împins de irezistibilă lui sete de a cunoaște, vrea să transcendă faptele ca, peregrinând pe platoul unde se țese pânza de temelie a lumii, să tâlcuiască natura și sensul acestor evenimente cu rol eficace sau distructiv pentru acțiunile omenești. *Caută o explicație rațională a norocului.*

Și, pe această nouă cale, constelațiile de fapte favorabile și nefavorabile servesc ca trambulină pentru viziuni metafizice:

* * *

Se constată, curent, două stări de fapt, incontestabile: sunt împrejurări ajutătoare și împrejurări distrugătoare al mersului evenimentelor. Se vede uneori cum spontan, pe neprevăzute, o acțiune pornită pe panta eșecului ia drumul invers al reușitei și - alături - cum cursul precipitat al evenimentelor spre isbândă care pare finală și definitivă este - brusc - întors și abătut pe calea bancrutei.

Și le infiripează, pe temelii acestor fapte, o tulburătoare întrebare: Constelațiile de împrejurări favorabile și nefavorabile care ajută sau împrăstie mersul victorios al străduințelor umane, apar ele la întâmplare sau sunt regisate și dictate de un inexorabil destin? Sunt ele, cu alte cuvinte, rânduite de o ordine casnică, rigidă, *fatală*, sau de orbul și stupidul *hazard*?

Faptele se lasă interpretate în ambele sensuri.

E posibil ca în cosmos, deasupra lumii și vieții, să domnească un *inexorabil destin*? care - gelos de fixitatea fatală a legilor cosmice ce a orânduit și patronează, - să țese pânza evenimentelor logic și cu perfectă normă, dar căile lui, maniera-i de a proceda, să scape inteligenței umane. Susținut și ajutat de insuficiențele sale mijloace cognitive, omul să fie pus în imposibilitate de a prinde tâlcul alcătuirii reale a faptelor și cărările ce bătătoresc ele. În acest caz, în ritmul înlanțuirii fatale a evenimentelor, întâmplarea este o vorbă goală, fără sens, împrejurările susținătoare sau tulburătoare ale mersului lucrurilor simple iluzii și automatizării omenești. *Ele apar așa pentru om.* În fond, în dosul lor, la temelii lor, stă țesătura de legi rigide ale destinului care - cu ochiul rece și sever - dirijează fără părtinire, după ordinea anterior stabilită, cursul faptelor și soarta formelor de existență, deci, și a omului. - Norocul - după calculele geometrice ale destinului, firește, nu există. El apare în

cadrul acestui sistem, un simplu nume și notează rezultatele bune sau rele ale acțiunilor umane, rezultate hotărâte și dictate aprioric de voința destinului.

È posibilă însă și teza adversă, polar opusă.

După ea, realitatea este imperiul hazardului, a stupidei și oarbei întâmplări. Ordine, sistem, armonie, nu există. Sau chiar dacă ființează undeva, ea este parțială, efemeră și de suprafață. În fond, realitatea este un vârtej de vălmaș de forțe oarbe, fără noimă, neresponsabile, care se înlănțuie și se deslănțuie, se leagă și se desfac după capriciu, o normă de încopciere a lor neexistând. - Vieața omenească, prinsă în cleștele acestor forțe neresponsabile, este purtată ca barca pe valuri în toate direcțiile și expusă tuturor intemperiilor. Uneori aceste forțe oarbe se combină în așa fel că favorizează dezvoltarea vieții, umane; alteori, și de cele mai multe ori, înlănțuirea lor este fatală. - În ritmul acestei cascade a evenimentelor, norocul nu poate fi conceput firește, decât ca un semn al constelației de fapte favorabile, iar nenorocul, al constelației de fapte nefavorabile. *Sunt nume ce se dau lor*, nu ființe inteligente, înzestrate cu puteri discreționare cari se joacă cu mașinăria lumii. Real, noroc și nenoroc nu există; există doar *întâmplări* cari - în mod stupid și fără nici o noimă, ajută sauucid.

* * *

Evident că, aceste generalizări și concluzii ale spiritului omenesc desprinse din fapte, după indicația lor, sunt construcții metafizice; sunt pure speculațiuni cari nu-și justifică prin nimic edificiul decât prin actul de credință al aceluia care le clădește. Ca atare, deși dau o soluție problemei, ele nu prezintă mai multă garanție de soliditate ca pomenita concepție populară a norocului.

III.

Rămâne deschisă încă o cale pentru soluționarea problemei:
Calea care duce în vastul câmp al experienței.

Lăsând la o parte Marele Spirit Ordonator al realității, ordinea ce fixează el naturii rostul și contribuția lui în dirijarea vieții omenești și rămânând la ceea ce se poate *vedea* din realitate ceea ce experiența, *vieața trăită*, și observația curentă pune ca pe un taler, în fața spiritului omenesc sunt stoluri de fapte

ajutătoare și stoluri de fapte neajutătoare ale acțiunilor omenești; constelații de evenimente cari patronează și hrănesc mersul și reușita luptei ce o duce omul împotriva intemperiilor vieții, au constelații de evenimente cari demontează și ruinează mersul victorios al vieții, oricât de bine ar fi fost apriori calculat. Aceste sunt fapte de necontestat. Se impun cu apodictică evidență observației. Sunt controlabile, deci, de netăgăduit.

Care este aci poziția omului ?

Este poziția unui corăbier la postul de comandă pe vasul ce alunecă pe oceanul bătuit de furtună. Prin mijlocul avlanșei de valuri ce se rostogolesc cu furie, a eventualelor bancuri cu nisip sau nevăzute stânci, i se cere să manevreze în așa fel ca să ducă nava nevătămată la țărnul salvator. Reușita, atingerea locului de siguranță, depinde de rezistența vasului și dibăcia corăbierului. Vasul solid, cu trăinicie construit, garantează o parte din reușită, cealaltă parte o împlinește iscusința navigatorului. Dacă corăbierul va ști să se strecoare cu vasul său printre obstacole, va atinge țărnul, neavând dibăcia necesară, cu toată rezistența vasului, șansele victoriei sunt o parte, pierdute: Vasul va pluti ca o epavă încoace și încolo purtat de valurile agitate, dacă nu se cufundă.

Asemănătoare se prezintă situația omului în marele ocean al vieții cosmice. Ca să se descurce și orienteze în ordinea trasată ei de un principiu transcendent, are nevoie să fie înzestrat cu rezistență și iscusință. Altfel zis, de o personalitate temeinic încheșată, hotărâtă și înarmată pentru lupta cu vieața; apoi, de spirit de discernământ și dibăcie. O personalitate încheșată - ca să reziste intemperiilor vieții, loviturilor lor; dibăcie - ca atunci când faptele se prezintă favorabile, să uzeze de ritmul și înlănțuirea lor, - ca navigatorul care - printr'o dibăcie învărtire a manivelei - face ca vasul să alunece pe curentul ce-l duce la liman; sau când roiul de împrejurări amenință cu distrugerea, cu sânge rece, să se pună la adăpost, evitând o strivire, - ca acelaș corăbier care, gata să fie înghițit de un puternic val, manevrează să iasă din cercul lui de atracție.

* * *

Mai există, în asemenea condiții, noroc și nenoroc ?

Firește, norocul, ca o realitate exterioară, cu ființa aparte,

alături și peste celelalte forme de existență, investit cu privilegiile speciale, nu există. Nici nenorocul. Ele sunt vorbe goale, fără sens. Există doar o ordine a naturii și, conform ei, roiuri de evenimente favorabile și nefavorabile, ajutătoare sau distrugătoare, ale mersului vieții omenești. Pe potecile acestei ordine, poteci încalcate și spinoase când nu sunt precis sesizate, își poartă omul pașii de pelerin, trăindu-și calvarul. *Știe să vadă și să uzeze* de împrejurările ce-i favorizează existența, evitând pe cele nefavorabile, *are noroc; nu știe să vadă și să uzeze*, fie împrejurările cât de favorabile, reușita-i este știrbită sau anihilată, *il urmărește nenorocul*, iar omul devine o epavă pe valurile vieții, până când ele se pregătesc să-i facă un favor înghițindu-l.

IV.

Logic, sprijiniți pe faptele analizate se ajunge astfel la o deziluzionantă concluzie pentru adânc înrădăcinata convingere a oamenilor în noroc. Norocul, conceput antropomorfic - cum face simțul comun - se poate considera un mit, iar existența lui o iluzie. După sistemele metafizice pomenite: realitatea cărmuită de un destin fatal sau imperiu al hazardului, ca și după datele experienței, tot așa: se desighează ca vorbe goale, fără sens. Toate duc, prin urmare la inevitabila concluzie că norocul și nenorocul sunt termeni cari nu notează nici un conținut real, ceea ce - scurt - înseamnă că nu există.

În consecință, norocul nu poate constitui o formulă de viață. Iar cei cari uzează de numele lui și cred în el nu fac decât să se autoiluzioneze. Sau dacă totuși se face caz și uz de el, atunci trebuie luat în restrânsul înțeles și modestul rol conferit lui de experiență, unde omul - grație perspicacității spirituale - sesizează logica realității și evenimentele ce-l ajută. Prinde, deci, mersul și tâlcul evenimentelor, se încadrează în ritmul lor, storcând din ele tot ce i se oferă pentru viața lui. Omul, procedând astfel, își croiește singur *norocul*, eșecul ce-l lovește socotindu-se nenoroc. În acest sens, comentat pe aceste modeste baze, norocul poate constitui o formulă de viață.

Ne întorcem pe această cale, după lungi peregrinări, la dictonul latin: *audaces fortuna juvat*.

Cetatea vrăjii

Am citit scrisoarea pe care ai gândit-o între trandafirii tăi — bunul meu prieten — când mă întorceam dela biblioteca clinicilor, în care trebuia să studiez, câteva frotiuri, pentru înțelegerea cancerului.

— Inceputul și sfârșitul lucrurilor ?

Inceputul necunoscut — sfârșitul mereu acelaș : moartea.

Dar scrisoarea ta m'a făcut să mă gândesc la destinul oamenilor, și povestea fetii de împărat adormită de doică, cu vraja tinereții fără bătrânețe — m'a fugărit afară din odaie : pentru că marea era nesfârșită, iar apusul napolitan.

Pe marginea mării — zidarii înălțau trup de zid. Minunea se ridica din temelie, rod al neastâmpărului lor plin de muncă. Erau vreo 30 de oameni tineri, cu trupuri de atlet, cu piepturile descoperite, bronzate de soarele multor zile de vară. Fiecare știa ce trebuie să facă. Unii aruncau cărămizi, celor ce le prindeau mai sus ; alții le îngropau în tencuială.

Era în munca lor, plină de trudă, o bucurie pe care o vei înțelege imediat. Pentru că după o zi de lucru greu, sub soare de vară, zidarii cântau cel mai frumos cântec, pe care l-am auzit vreodată.

— Intr'o zi, Dumnezeu, văzând că Napoletanii nu mai cântă, și trăesc numai pentru câștig, le-a secat marea.

Statuia Sfintei Lucii — rămase pe uscatul nou, ca o batjocură a blestemului unui popor întreg. Apusul soarelui de altădată, își pierduse farmecul.

Lipsea marea, în care soarele să își prăvălească sângele înainte de-a trece în altă hemisferă.

Lipsea Cerul, pe care marea să reflecteze minunea însăngerată, a soarelui de o zi.

S'au strâns atunci Napoletanii la marginea locului unde înainte se jucau valuri, și uitându-și de cele zadarnice, au ră-

mas zile întregi în ajun și rugăciuni, în fața statuei. Tot poporul napolitan ruga pe Dumnezeu să le dea înapoi marea. După multe zile de plâns, povestește un „andante“ care ar trebui cântat pe o violă, poporul era obosit — și isvorul lacrimilor le secase în ochii umflați de durere. Dacă nisipul nu ar fi înghițit lacrimile lor, trebuia din ele, să se facă o nouă mare.

Dar Dumnezeu era neîndurător.

Un bătrân, care nu putea muri de dorul apusului napolitan în care s'a născut, a ridicat pe Statuia Sfintei fără vieață — pe nepoata lui — cea mai frumoasă fecioară din Napoli. Mai aproape de Dumnezeu — copila cu ochii de jar și păr de tăciune, trebuia să plângă jalea unui popor ce nu mai putea decât suspina.

Dar Dumnezeu — nici cu jertfa nouă — nu voia să ierte poporul ce și-a uitat să cânte — și aduna cu pumnii lacrimile fecioarei, pentru a împrăști rouă, în alte părți ale lumii lui — unde oamenii nu și-au pierdut sufletul. — Și pentru că poveștile — nu sunt încadrate în timp și spațiu, eu cred că un pumn de lacrimi au căzut și pe trandafirii din grădina ta.

Au trecut așa multe zile și multe nopți — câte anume nu știu, pentru că nimenea nu mai avea timp să le numere. Napolitanii își doreau moartea, pentru a scăpa de blestem. Dar Dumnezeu — oprise moartea să se apropie de împărăția celor ce trebuiau să sufere.

La începutul unui sfârșit de zi, undeva departe, depe un vapor cu marinari napolitani, plecați în altă vieață, se auzia un cântec :

Te poți duce departe
Să îți găsești norocul
Dar când apare luna
Napoli îi ia locul.

Marinarii veseli — cu vaporul încărcat de grâu blond, prețul mandarinelor cu care au plecat cu săptămâni în urmă, nu vedeau că în fața vaporului lor era mereu un singur val, care înainta spre cetatea amintirii lor, cu apusul pe care nu-l puteau uita. Și vaporul luneca grăbit, pe unde aceleiași val, înaintea căruia era blestemul uscat, al celor ce au uitat să cânte.

Și a crezut atunci Dumnezeu, că poate să ierte poporul cu ochii storși de lacrimi, pentru că tot mai sunt Napolitani, cari pot înțelege darul minunilor lui. Și valul a crescut în fața vaporului, și soarele însângerat de durerea mângăierii lui de apus și-a aruncat iară sângele părerii de rău, că trebuie să treacă în altă hemisferă.

Era ceasul în care luna, se apleca deasupra statuei Sfintei Lucii — pentru a se vedea la „Marechiare“, la adâncimea înălțimii ei.

Tu, bunul meu prieten, să nu te lași dus de povestea Napolitanilor. Să nu uiți că era cântată de zidarii dela marginea mării, cu trupuri bronzate de soare — cu șiroaie de sudoare pe mușchii oboșiți.

Eu am rămas cu nesfârșitul albastru înainte — cu cetatea aplecată peste umerii mei, pentru a se vedea în undele mării, și cu cântecul zidarilor în amintire. Și m'am gândit: câte zile de veselă trudă — ca zidarii ce-au sfârșit cântecul — am trăit până acuma?

Vei vrea tu oare să le numeri pe ale tale?

Gregoriu Iulian

Duh didactic

Moşneag râvneşti la tinereţea dusă
Tu nu poţi suferi, bătrîn, flăcăii.
Ei sunt, de pîine caldă inimi, răii
In cari vezi iar icoana ta apusă.

Iadul urii, ochii, crezi că nu se
Şerpesc în mlaştini, iezări odată,
Zadarnic? Inşă veţuind în tuse
Dispari din zarea lumii curată.

Simţi şi tu la capul drumului
Cu tine sfîrşirea întreagă nu-i...
Boltă-i bătută în bumbi de stele
Suliţă ulmii către ele.

Andrei Ungheri

GEORGE MAURER

Stihuri.

Lume, rece îmi eşti ca lutul de rece
La sîni îţi strîng pieptul, larg ca o mamă
Văpaia mea stingi în scrum şi cenuşe.

Năprasnic pămînt, aibi milă de mine
Mi-e dor de iubire mistuitoare
Inima-mi moare, de nu mi-i cuprinde.

Doruri, spre boltă, din negrele adâncuri
Şuieră aprig săltînd peste ziduri
Azur, tu, cunună! Braţe, deschideţi!

Doar besnă şi groază. Frig şi furtună
Nu, nu mă priviţi cu ochii de ghiăţă
Tremurînd, vai? îmi acopăr obrazii.

H. ZILlich

Din zi purces-a noapte.

Lui Hermann Roth

Marele Pan în iarbă zace
Și leneș, el cu calda-i mână
În noapte duhul zilei vrea să vină
Iar valea'ngustă, cursă, coace
Albastrul aer ce treptat se'ndeasă,
Și gâze saltă'ntrre copaci ușure
Privighitori cântă'n pădure,
Un luminîș prin nouri iasă.
Lin, tăcerile își plimbă pașii lor
Peste câmpuri zeghea largă aruncă.
Cărarea doarme, și întreaga luncă
Adastă, tuci, — Vraja stelelor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PETRU BARTH

Vremea trece.

Spre boltă ridic a mea privire
Și zăresc prin ramuri de tei,
Pălăind o seară'n licărire
Dorindu-și hora de văpăi.

Atârnă peste codrul vânăț, sus
Un arc încununat întins,
Noaptea-și iscă besna din apus,
Iute luminile s'au stins.

Fluidă ora, în depărtare
Doar crește argint fulgerând
Azi atâta-i liniștea de mare
Deasupra simți timpul curgând.

Din germană de **Andrei Ungheri**

Sașii din Ardeal

și mișcarea național-culturală a Românilor ardeleni pela sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Intre cei 15 articoli ai diplomei date de împăratul Leopold I. în favorul Românilor uniți cu biserica Romei, la 19 Martie 1701, articolul 8 prevedea ca, pentru Români uniți să se deschidă școale la Alba Iulia - unde pe atunci era și reședința episcopului unit -, la Făgăraș și la Hațeg.¹⁾

Dacă factorii cei mai însemnați în unirea Românilor ardeleni cu biserica Romei între anii 1697-1701, adevăratul primat de pe atunci al Ungariei cardinalul Leopold Kollonich și călugărul iezuit Paul Ladislaw Bárányi erau mai ași trăit, poate că și acel articol al diplomei ar fi fost executat mai de grabă de către guvernele ungurești și săsești ale Transilvaniei, și poate că razele culturii apusene ar fi ajuns la Români cu o jumătate de veac mai curând.

Cardinalul Kollonich și iezuitul Bárányi vor fi fost șovinști catolici, dar n'au fost șovinști „unguri“, mai cu samă că Leopold Kollonich după tată era slav din Dalmația iar după mamă german.²⁾ Iezuitul era ungur din Ungaria - și aceia nu erau atât de habotnici ca cei din Ardeal-; dar experiase șovinismul anticatolic și intoleranța conaționalilor săi în timpul când - de fi preot și călugăr-, pentru a putea funcționa ca învățător la școala primară catolică din Alba Iulia trebui să se ascundă în vesminte civile.³⁾

Acei doi factori principali ai unirii Românilor cu Roma, cu trecerea de care se bucurau la curtea din Viena și cu în-

¹⁾ Textul la Barițiu, Părți alese din Istoria Transilvaniei, Sibiu 1889, Vol. I. pag. 216-218.

²⁾ Barițiu, op. și vol. cit. pag. 18.

³⁾ Idem, pag. 159.

drăsneala pe care o aveau înaintea guvernelor ardeline - dacă ar fi trăit mai mult - ar fi forțat oarecum lucrurile ca cele prevăzute în susnumita diplomă să se execute cel puțin de frica împăratului: După moartea lor însă, guvernele transilvane puseră diploma la o parte, căci conlocuitorii acestei țări - nu numai calvinii și luteranii, ci chiar și catolicii unguri-, nu numai că nu doreau emanciparea culturală a Românilor, ci chiar se temeau de ea, după cum se poate vedea din protestul dietei dela Sibiu din Martie 1701 înaintat curții din Viena, unde în punct. 3, între altele se zice :

— „Legile scrise despre această națiune (română) se casează și se vatămă ; și măcar de ar face Dumnezeu ca nu oarecândva această nație barbară și producătoare de prunci să se ridice arogantă spre răsturnarea celoralalte națiuni.⁴⁾”

Călăuziți de această teamă profetică, prevăzătorii membrii ai dietelor și ai guvernelor ardeline au trăgănat chestia cu înființarea școalelor pentru Români până la 1754. Iezuiții cari erau pe lângă episcopii români în calitate de „Causarum auditor generalis“, nu mai erau binevoitori ca Bărânyai, ba unii dintre ei făcură chiar pe spionii aristocrației maghiare și săseși. Nu mai informau nici pe primatul dela Strigon și nici curtea din Viena despre nerespectarea sau chiar desconsiderarea diplomelor și a decretelor împărătești referitoare la Români. Abia în urma repetitelor și uneori vehementelor insistențe ale dărzului Inochentie Micu-Klein în dietele dela Sibiu și după multe solicitări din partea curții vieneze, guvernul transilvan în sfârșit se înduplecă să permită înființarea școalelor românești, dar nu în trei centre -după cum era prevăzut în I. diplomă leopoldină-, ci numai la Blaj, și numai după 54 de ani dela confirmarea unirii.

Până la Maria Terezia și Iosif II. (1770) dintre Români ardeleni numai călugării aveau privilegiul de a participa la beneficiile fundațiilor împărătești pentru studiile mai înalte (la Tirnavia, Viena și Roma). Necălugării nu puteau intra în acele școale decât dacă aveau titlu nobilitar și se întrețineau ei. Fundația pentru

⁴⁾ De hac natione scriptae leges cassantur et laeduntur et utinam faxit Deus, ne barbara et prolifica ista natio ad aliarum nationum eversionem insolescat..., Ferd. Zieglaue, în arhiva națională săsească din Sibiu, Nr. 27,1702; la Barițiu, op. cit. pag. 209, Nota 1.

Tîrnavia deși era pentru clerici de mir, totuși numai călugării beneficiau de ea — după cum episcopul Bob se plîngea împăratului prin scrisoarea dela 11 Mai 1803.⁵⁾

Până la episcopul Grigorie Maior (1772—1782) nimenea nu putea să facă studii la acele școale dacă nu era călugăr. Astfel se explică faptul că cei dintâi oameni de cultură din Ardeal au fost călugări. Dar tot așa se explică și celălalt fapt, că cei dintâi călugări culți din Ardeal, ca Samoilă Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior, au fost mai mult savanți și mai puțin călugări. Au intrat adică în mănăstire nu pentru a duce o mai desăvârșită viață creștinească, ci numai pentru a se putea împărtăși de binefacerile școalelor din apus. Grigorie Maior a fost primul episcop care la 1773 a trimis la școale în străinătate clerici necălugări, pe Ladislau Gheți și pe Ioan Bob (episcopul de mai târziu) la Tîrnavia și pe Ioan Mădan la Agria.⁶⁾

Cele trei școale din Blaj deschise solemn la 18 Octomvrie 1754 (școala de obște sau primară, lătinească sau secundară și seminarul pentru pregătirea viitorilor preoți) fură încredințate călugărilor din mănăstirea Sfintei Treimi. În caz de necesitate mai suplîneau și necălugări, dar numai pe un timp oarecare, precum la 1764 Ioan Bob suplîni din Paresemi până în Iunie catedra de Sintaxă și Gramatică alui Grigorie Maior care era arestat, iar la 1774 Gheorghe Șincai suplîni câteva luni catedra de Retorică și Poetică, dar și aceștia numai întrucât erau candidați la călugărie. Pentru a putea ajunge în colegiul de Propaganda Fide din Roma ca apoi să poată fi profesor în toată regula, Gheorghe Șincai trebui să se călugărească, ceea ce și făcu, luându-și numele de Gavrilă.⁷⁾

⁵⁾ Interea cum iterata vice Sedem hanc Eppalem. Fogarasiensem Religiosi Basilitanii obtinuissent, omnes sacerdotes seculares uxoratos voluerunt esse, hinc omnem operam se converterunt ut Individua Solum sui ordinis in studiis altioribus et Theologicis, nec non cognitione linguarum et exteriorum Provinciarum emineant, adeoque illos tantum ad Fundationes Regias exteriores quim etiam ad Janinam Tyrnavyae pro Clero seculari distinctam cum praeiudicio huius exmiserunt. . Supplex libellus episcopului Ioan Bob din 11 Mai 1803 către Împăratul Francisc I, în, Acta occasione erectionis, dotationis... etc. Capituli Blasfalvensis... mauscris legat într'un volum aflător la p. 1. Iacob Popa prepozitul Capitului Bobian din Blaj.

⁶⁾ Vezi autobiografia episcopului Bob la Cipariu, Acte și fragmente, Blaj 1855, pag. 25—26).

⁷⁾ Vezi autobiografia lui Șincai la Cipariu, Arhiv, Blaj 1868, pag. 251 și urm).

Intorși din școalele catolice ale apusului unde studiile se făcură exclusiv în limba latină, călugării români dela Sfânta Treime din Blaj pentru a propune materialul prescris în cele 5 clase ale școlii „lătinești“ (I. Principia, II. Gramatices, III. Syntaxeos, IV. Rhetorices, V. Poësos), în lipsă de manuale, se văzură siliți a se folosi de cele latinești. Mergea greu însă, mai cu samă la gramatică, de oarece în școala de obște se învăța alfabetul cirilic cu 36 de sunete, cărora le corespundeau câte 2, 3, și chiar și câte 4 semne cursive, pe când cel latin avea numai 25 de litere cărora le corespundeau tot atâtea sunete.

Problema gramaticii dădu mult de lucru dascălilor dela Blaj, și din multele și feluritele încercări, începu a se întări din ce în ce mai mult convingerea că, Românii pentru a putea participa la binefacerile culturii apusene, trebuie necondiționat să-și desbrace limba de haina sfântului Chiril și să se îmbrace în cea latină, care este haina ei proprie și naturală.

Deși școalele publice cu titlu românesc se deschiseră numai la 54 de ani dela unire, alte școale catolice din Transilvania pentru fiii de nobili români uniți erau deschise și mai înainte, adică de dela 1729, cum au fost ale Piaristilor din Bistrița și ale iezuiților din Cluj, Brașov, Sibiu și Alba Iulia, cari erau frecventate de o mulțime de tineri români, așa încât pe timpul lui Bob (1782—1830) era o pleiadă de români învățați. Aceștia însă fiind aplicați în funcțiuni de stat, cum a fost Petru Dobra director al cauzelor fiscale din Transilvania pe vremea lui Inochentie Micu-Klein, Ștefan Costea comisar gubernial pe vremea lui Bob, Mihail Oros secretar gubernial, Ioan Morariu (Molnár von Müllersheim) profesor medic, Iosif Miheșan (Méhási) secretar al cancelariei transilvane din Viena, David Voinea secretarul comisarului Ștefan Costea, ș. a., conform articolului 6 al dietei din 1744 erau socotiți ca încorporați la națiunile recepte.⁸⁾

Prin primirea Românilor în școalele catolice ale monarhiei austriace, prin deschiderea școalelor cu titlu românesc la Blaj, prin militarizarea acelor Români pe timpul episcopului Petru Pavel Aron (1753—1763) și apoi prin edictul de toleranță dela 13

⁸⁾ Valachos nobilitari praerogativa gaudentes ei nationi e tribus receptis — systema huius principatus constituentibus, ubi per adoptionem bonorum sedem fixerint, absque quarte nationalitatis erectione annumerari... Cipariu. Acte și fr. pag. 97, Nota 1).

Octomvrie 1781, Români — de voie, de nevoie, cel puțin implicat și teoretic trebuia să fie socotiți între naționalitățile Transilvaniei. Prin numărul lor, care — după cum se plângea într-o epistolă dela 1761 ungurul reformat Radnai György, era „pe ușor“ de zece ori mai mare decât al Ungurilor din Transilvania.⁹⁾, începură să dea de gândit naționalităților conlocuitoare, cari și începură a se ocupa cu deadinsul de ei și a-i studia.

Dintre popoarele Transilvaniei mai mult se temeau de emanciparea culturală a Românilor, Sașii. Ei fură cei dintâi cari într'un moment de însuflețire făcură încercările riscate de a atrage pe Români la luteranism prin catechismul luteran dela Sibiu din 1540 și prin cărțile românești tipărite la Brașov de Hans Bengner; dar tot ei își dădură mai întâi sama că prin luteranism Români ar veni în legătură cu apusul, și poate că și-ar afla istoria, ceea ce pentru ei numai păgubitor putea să fie. Ungurii calvini încă încercară, dar cu alte mijloace și cu alte nădejdi, adevă de a îneca pe Români în marea națiunii lor, ceea ce Sașii, ca popor mic, nu putea nădăjdui.

Prin deschiderea școalelor din Blaj și prin frecventarea diferitelor școale din partea cât mai multor tineri români, națiunea română din Ardeal apucase pe calea emancipării culturale, din care — știau Sașii —, că în mod natural trebuie să porceadă cea național-economică și politică. Atențiunea Habsburgilor catolici oprită și fixată asupra Românilor din Transilvania, îi făcu să-și dea și mai bine sama că această mulțime, ajutată de o religie care să o pună în legătură cu apusul luminat, poate să devină în această țară o națiune puternică, și prin darurile cu cari era înzestrată dela natură, cu timpul chiar se va impune celorlalte națiuni conlocuitoare. (Vezi mai sus protestul dietei dela 1701).

Cătră sfârșitul veacului XVIII, când fiecare Român cu carte știa că poporul român este urmașul legionarilor și al coloniștilor aduși în aceste țări de Traian pela începutul veacului II, că el este cel mai vechiu locuitor în țara asta, că pământul acesta era odată al lui și că limba lui nu e o limbă barbară, ci că își are originea în cea latină, tot Sașii fură cei dintâi cari încercară să informeze greșit lumea despre Români.

⁹⁾ Erdélyben könnyen vagyon tíz annyi oláhság mind magyar... Bunea Eppii P. P. Aron și D. Novacovici, Blaj 1902, pag. 201).

I. Thunmann, Fr. I. Sulzer, I. C. Eder, I. Chr. Engel; iar mai târziu I. C. Schuller, Fr. Miklosich, W. Schmidt, E. R. Rössler ș. a., nu cruțară nici muncă, nici timp, nici bani, numai pentru a îndupleca lumea să creadă că Românii ar fi un popor vagabond pripășit prin aceste țări căm în același timp cu Țigăni. Că limba lor e o amestecătură de cuvinte slave, grecești, albaneze, turcești, maghiare și germane, între cari se mai află niște frânturi de elemente latine însușite în decursul timpului dela popoarele printre cari au locuit. Religia lor înainte de unirea cu Roma era o amestecătură de superstiții orientale și occidentale. Acest neam -prin urmare-, n'are dreptul să se numească nici „națiune“ și nici „religie“ sau confesiune.¹⁰⁾

La 1774, I. Thunmann tipări la Leipzig o carte despre istoria și limba Albanezilor și a Românilor (*Über die Geschichte und Sprache der Albaner und der Wlachen*) în care din asemănarea unor cuvinte și accente din limba română cu unele din cea albaneză, încerca să dovedească că Români ar fi venit în această țară din Peninsula Balcanică, și numai târziu după Unguri și Sași.

Este știut că Românul își manifestă mai puternic vitejia în defensivă decât în ofensivă, fiind că el în fire nu e agresiv, dar când e atacat în drepturile și sentimentele lui, se apără până la ultimul strop de sânge.;

Călugărul Samoilă Clain din mănăstirea Sfintei Treimi dela Blaj, care cu doi ani înainte de apariția cărții lui Thunmann se întoarse dela studii din institutul „Pazmanian“ din Viena, citind acele neadevăruri istorice începu să scrie „*Historia Daco-Romanorum sive Valachorum*“ și „*De origine Daco-Romanorum*“, ca să informeze națiunile conlocuitoare despre adevărata istorie a Românilor. La 1773 fiind trimis la Viena ca prefect de studii și duhovnic la cei 15 tineri români din institutul Sf. Barbara, de curând deschis, acolo avu prilej să-și continue lucrările, începând să scrie și o gramatică, pe care mai prelucrându-o Sincai, o tipări sub titlul de „*Elementa linguae Daco-Romanae sive valachicae*“, la 1780.

Samoilă Clain avea poruncă dela episcopul Grigorie Maior să se întoarcă la Blaj ca să-și ocupe postul de eclesiarh al mă-

¹⁰⁾ Vezi ședința dietei transilvane dela 28 Septemvrie 1737, la Bunea, Episcopul I. Inocențiu Micu-Klein, Blaj 1900, pag. 45.

năstirii. Să introducă pe Sincai, care tocmai venise dela Roma, și să-l lase pe el la Viena.

În timpul cât stară împreună în Viena, Șincai, care era mai talentat decât Clain, mai îndreptă și mai adăogă gramatica acestuia, apoi cu bani colectați dela tinerii români aflători acolo pentru studii o și tipăriră, ca să contrazică afirmațiile lui Thunmann.¹¹⁾

Cam în același timp cu apariția gramaticii Clain-Sincaiane, la Viena apăru cartea lui Fr. I. Sulzer „Istoria Daciei transalpine“ (Geschichte der transalpinischen Daciens, Wien 1781) scrisă cu aceleași tendințe ca și a lui Thunmann.

Șincai avea de gând să scoată odată o lucrare grandioasă „Cronica Românilor și a neamurilor învecinate“, pentru care își adunase documente din cele mai celebre biblioteci ale Romei, ca „Sopra Minerva, Aracoeli, Benedictina și a colegiului de Propaganda Fide, care singură i-ar fi putut subministra documentele de cari avea nevoie și în care câțva timp fuse și bibliotecar.

În timpul de trei ani impliniți (Mai 1922—Iunie 1925) cât am fost și eu bibliotecar în Colegiul de Propaganda Fide din Roma, în multe cărți de istorie, ca alui Dio Cassius, Eutropius, Iornades, Baronius, și mai cu samă în mulțimea de volume intitulate „Codex inscriptionum latinarum“ am aflat multe locuri subtrase, iar la marginea foii semnat „Georgius Gabriel Synkai alumnus transylvanus“, semn că acele pasagii el le subtrase. Din biblioteca de Propaganda Fide s'au dus toate manuscrisele, precum și cărțile mai rare în biblioteca Vaticană, dar totuși au rămas peste 400 mii de volume.

La Roma, Șincai nu pierduse timpul, precum nici la Viena, ci, pe lângă oficiul de prefect de studii, cercetă și acolo diferite biblioteci, apoi din porunca episcopului studie și „Metodul de a îndrepta școalele primare (sau normale cum se numeau pe atunci) naționale“, și „Dreptul natural, public, universal și bisericesc“, pentru cari studii primi și certificate, unul dela 2 și altul dela 15 Martie 1780.¹²⁾

La 1782, Șincai încă fu chemat din Viena ca director și inspector al școalelor primare din întreaga Transilvanie, așa că

¹¹⁾ Vezi autobiografia lui Sincai la Cipariu, Arhiv, pag. 292.

¹²⁾ La Cipariu, Arhiv, pag. 290.

nu mai avu timp să răspundă lui Sulzer; dar la asta se gândi alt cineva, și anume Ioan Morariu -cum îl numește Cipariu-, sau Molnar von Müllersheim -cum se subscria el-, care era medic oculist.

Precum Șincai din „Vocavularul Românesc și Latenesc“ și din „Formele de vorbit“ ale lui Clain făcuse „Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae“, tot asemenea Molnar din Sadu (fratele popii Tunsu), din gramatica aceea prelucrându-o pentru Germani, făcu „Deutsche-Walachische Sprachlehre“, tipărindu-o tot la Viena în 1788.

În gramatica dela 1780, Clain și Șincai folosiră pentru explicații și litere cirilice, dar oculistul Molnar folosește numai litere latine, iar pentru sibilantele și guturalele românești pentru cari alfabetul latin nu avea semne, el folosi combinațiuni de litere după metoda germană. În prefața lucrării explică zicând că autorul „a aflat necesar a se folosi de semnele „românești“ (latine), nu numai în interesul comercianților, ci mai vârtos pentru cunoașterea mai exactă a proprietăților acestei limbi“¹³⁾.

Molnar, ca și tovarășii săi dela 1780, căuta să dovedească cititorilor de limbă germană că limba română este o limbă de origine latină, precum de aceeași origine este și poporul român.

Samoilă Clain tipărise la Viena un „Acatist“ cu litere latine, pe care Cipariu îl văzuse la protopopul Maniu din Sibiu. Acesta se retipări la Sibiu tot cu litere latine, și Cipariu îl văzuse și pe acela la Gavrilă Mureșanu, pe atunci administrator al moșiilor episcopoești dela Cut.¹⁴⁾ Acesta era până aci începutul scrierii cu litere latine, dar urmară altele și altele, căci școalele și dascălii Blajului formară deja un fel de curent, așa încât slovele sfântului Ciril pierdeau terenul din zi în zi.

Gheorghe Șincai și Petru Maior veniră deodată din Roma, și amândoi ne hirotoniți, Șincai pentru că nu voi, iar Maior pentru că era prea tinăr (avea abia 20 de ani). Ajungând la Blaj, Maior fu hirotonit preot încă în acelaș an (1780), dar Șincai nu vru să se hirotonescă nici după ce se întoarse din Viena (1782).

¹³⁾ Aus dieser Absicht glaubte der Verfasser gegenwärtigen Versuches nicht nur zum Behufe der Geschäftsmänner, sondern auch überhaupt zur genauern Kenntnis des Eigentümlichen der Sprache sich der walachischen Schriftzeichen durchaus bedienen zu müssen... -La Cipariu, Arhiv, pag. 627.

¹⁴⁾ Arhiv. pag. 277).

În sinodul electoral dela 12 August 1782, Samoilă Clain fu candidat de episcop dar nu primi decât un singur vot, iar tovarășii din mănăstire începură să-l batjocurească zicând că numai el s'a votat.¹⁵⁾

În urma dispozițiilor împărătești dela 1781, prin care împăratul Iosif II. între cele 769 de mănăstiri din imperiu desființă și pe aceea a Bunei Vestiri dela Blaj, lăsând numai pe a Sfintei Treimi, și opri să mai fie cineva primit în mănăstire înainte de a implini etatea de 28 de ani. Averea mănăstirei din Blaj o dădu în administrare episcopului, iar pe călugări îi excluse cu totul dela conducerea destinelor bisericii.¹⁶⁾ Cei trei călugări învățați, Clain, Șincai și Maior începură a nu se mai simți bine în mănăstirea cu viață aspră și ascultare fără discuție de prepozitul mănăstirii, fără nici o nădejde de a ajunge cândva la o mai înaltă treaptă ierarhică. Toți trei deci, împreună cu unul Gherman din Petrilaca (Péterlaki) cerură dela papa Piu VI deslegare de voturi și eliberare din mănăstire. Episcopul Bob află despre acest lucru prin o scrisoare a călugărului Ieronim de Cálnic (Kálnoki) dela 19 Iunie 1784.¹⁷⁾

Cari vor fi fost motivele așternute papii, n'an aflat până acum. Este știut însă că numai Petru Maior a fost deslegat de voturi, probabil pentru că le făcuse prea de tinăr, având pe atunci abia 14 ani impliniți. El și fu trimis de către episcopul Bob ca paroh la Reghin, admițându-i-se și administrarea protopopiatului Gurghiului. Acolo avu timp să scrie „Istoria pentru începutul Românilor“, precum și cea bisericească.

Clain și tovarășul său fură siliți să rămână în mănăstire, pe când Șincai se deslegă de voturi cu dela sine putere, ieșind adecă din mănăstire și rămânând la postul lui de director și inspector al școalelor primare naționale, care oficiu îl împlini timp de 12 ani, adecă până în Octomvrie 1794, când acuzat — precum însuși mărturisește, „de neamicii scoaleloru natiionali cari, devenindu mai audaci, pe cali ascunse întru atâta m'au sapatu pre nedreptulu, pana ce m'au scosu dein postulu de Directoriu,

¹⁵⁾ Acta synodi Balasfalvensis de 12 Augusti 1782, de demissione Gregorii Maier et de electione novi episcopi, în arhiva mitropolitană din Blaj).

¹⁶⁾ I. Hergenröther, Storia universale dell Chiesa, Firenze 1911, vol. VII pag. 228—230).

¹⁷⁾ Cipariu, Arhiv. pag. 739).

inculpându-me ca as fi partasiu unoru principia periculosa germanice".¹⁸⁾

Samoilă Clain începuse să traducă Biblia, pe care episcopul Bob i-o și tipări la 1795. Mai scrie apoi lucrări de altă natură, între cari și o Teologie morală. Episcopul Bob o dădu călugărilor ca să-și dea părerea asupra ei, dar aceia i-o respinseră, după cum se poate vedea din scrisoarea călugărilor dela 21 August 1798 către episcopul Bob.¹⁹⁾

Desgustat de atâtea nereușite, își ceru voie dela episcop să meargă la Buda corector și cenzor la tipografia slavo-română de curând înființată. Episcopul îi permise, iar Samoilă Clain la 1802 părăsi Blajul pentru totdeauna, căci după patru ani muri. (la 17 Mai 1806). Scrierile sale istorice și lingvistice rămaseră de el în manuscris.

După moartea lui Clain, Petru Maior ceru voie dela episcop să meargă la Buda în locul lui. La 1809 părăsi Ardealul și merse la Buda, unde își tipări Istoria pentru începutul Românilor, în care direct înoptriva lui Sulzer dovedea continuitatea Românilor în Dacia și după retragerea legiunilor din partea lui Aurelian peste Dunăre. Cartea asta fu viu comentată timp de mai mulți ani, dar Maior răspunse la toate criticele cu anticritici, observațiuni și reflexii. Mai scrie „Orthographia Romana sive latino-valachica una cum clavi“ și „Istoria bisericii“ românești, care însă este puțin critică și uneori prea plină de patimă, după cum declară Cipariu într'o epistolă către A. Papiu Ilarianu²⁰⁾. că „partea inedită a istoriei lui Maior este un fragment de așa natură, că și autorului poate să-i fie injurioasă“.

Dacă compatrioții sași n'ar fi căutat mereu să ponegrească istoria și limba poporului român, prezentându-o națiunilor din monarhia austriacă în colori false, poate că savanții călugări dela Blaj s'ar fi mărginit la scrierea de „Didachii, Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți“, „Despre schismătica Grecilor“ și altele de felul acesta, și poate că atât adevărata istorie — nu întotdeauna critică în de ajuns, după cum au fost și izvoarele de cari s'au folosit, cât și alfabetul latin în scrierea românească ar fi venit cu ceva mai târziu.

¹⁸⁾ Cipariu, arhiv, pag. 294.

¹⁹⁾ Cipariu, Arhiv, pag. 738.

²⁰⁾ Arhiv, pag. 664).

Sași înșă nu se dedeau bătuți, ci din ce în ce mai serios se ocupau de istoria și originea limbii române.

La 1803, I. C. Eder tipări la Sibiu „Ovservationes criticae“, iar I. Ch. Engel tipări la 1804 la Halle „Istoria Moldovei și a Munteniei pe lângă literatura istorică și statistică a ambelor țări“ (Geschichte der Moldau und der Walachey nebst den historischen und statistischen Literatur beyder Länder). Amândoi căutau să dovedească că Românii sunt un popor recent în ținuturile pe cari le locuiesc și că nu sunt de origine latină.

Drept răspuns la aceste calomnii, la 1805 se retipări gramatica dela 1780, făcându-se și tabela — care în ediția dela 1780 era în litere cirilice, numai cu litere latine.

Scriitorii sași de până aci nu cunoșteau destul de bine limba română.

Puținele și vagile cunoștințe ce le aveau despre Români și despre limba lor le publicau cu mare vâlvă, ca și cum cine știe ce studii profunde și amănunțite ar fi făcut asupra istoriei și a limbii acestui popor. Scriau apoi niște grozăvii, de — precum e vorba ardeleanului, și se dechidea briceagul în buzunar de indignare.

Las să urmeze un fragment din cartea lui Sulzer (Geschichte der transalpinischen Daciens, Wien 1781), pe care Șincai, cunoscându-i poate lucrarea în manuscris, în prefața gramaticii dela 1780, îl numește „eruditissimus aequae ac doctissimus vir“²¹⁾. Două versuri populare, pe cari autorul sas le auzise poate din gura vre-unui lăutar din Principatele Românești :

- Mititico vino 'ncoace!
- Ba eu nu, că n'am ce face.

Le reproduce în felul următor :

- Mitidika, Mitidika, wien üng quâtsch!
- Ba nu, ba nu, n'am tsche fâtsch.

Dar mai interesant este felul cum eruditul și prea învățatul sas, — care se credea a ști mai bine românește decât țiganul cântăreț —, interpretează „critic“ aceste versuri. Iată-l ce zice :

„Acest „tsche fâtsch“, în loc de „tsche se fak“ este o grozăvă greșală împotriva gramaticii, însă țiganul (cântăreț) avea nevoie de o rimă pentru „quâtsch“, și îndată făcu o licență

²¹⁾ Cipariu, Arhiv, pag. 565.

poetică din cele mai cutezătoare (folosind adecă infinitivul în loc de conjunctiv, n. a. ²²)

În fața acestor falsificări de istorie și limbă, conștiința națională și mândria romană — pe cari școalele Blajului le sădise în suflete —, se revoltă, iar aceia cari aveau darul de a mânui condeiul și mijloace pentru a-și tipări gândurile și convingerile lor, căutară cu toată energia sufletului și a talentului să apere istoria și limba.

Samuil Crișan (Körösi), profesor la colegiul reformat (calvin) din Cluj, apoi la cel din Târgu-Mureș tot reformat, la 1805 publică „Orthographia latino-valachica”. Cartea nu purta numele autorului, poate de teama că — Român fiind —, să nu-și piardă postul și catedra din colegiul unguresc. La sfârșitul cărții are însă și o nuvelă, anume: „Luntre'a de ante'a (Luntrea de dinainte), întoarsă după Gesner în Românie pr'in „S(amuil) Chr(isianu)”.

Nuvela e scrisă cu litere latine și cu aceeași ortografie și accente ca și întreagă cartea, așa că nu încapă îndoială că acel S. Chr. este autorul întregii cărți.

Autorul — despre care știm foarte puțin —, arată cu dovezi originea latină a limbii române. De curiositate și pentru a ne forma o idee despre greutățile ce întâmpinau acei scriitori întru a exprima cu litere latine sunetele din limba română pentru cari în alfabetul latin nu erau semne, și pentru a cunoaște ce inimă românească avea acel profesor de școală ungurească, las să urmeze prefața „Luntrei” cu ortografia și accentele lui :

„— Rome”. Vendiend quôț de chiăr înált si sulléget extralucésce acest Nome, dópa ce l'am desbraccát d'in flóccele lui Cyrilla, și l'am imbraccát în vestmênte romanêsci; indegna te a pôrtá acest Nome spre addeverátà tà láuda: deprênde te a ôrmá passi ei acellui popor, in quôl te lássa a ta le impregiorstari, quáre p'rin fácte le sá le neadjuns miráte, 'au implut Lume a co acest în vècc nepresussit láudát Nome: deprende te ti a questigá no nomai scutu 1 Carne ei: ci sí pre a anime ei pás-cere, de no mai mult o 'ora, quá se cetésci si Charticica acéstà :

²²) Dieses „tsche fátsch“, welches heisen soll: „tsche se fak“, ist ein entsetzlicher Schnitzer wider die Sprachlehre. Der Zigeuner brauchte aber auf das „Quásch“ einem Reim und so machte er flugs mit sehr kühner pedantischer Freiheit... (Cipariu, Arhiv, pag. 686).

iăr no guá un judecatoriu, ce mái vertuos quà un bene vollitorio a Romani lor. Valetu : In Clus, Ann. 1805. di a 26. a lul Máio.²³⁾

Mult mai productiv decât Samuil Crișanu a fost Ioan Budai-Deleanu.

După ce terminase studiile primare și secundare la Blaj, apoi cele filosofice și teologice la Lemberg și la Viena, ne vrând să se preoțească și cu atât mai puțin să se călugărească, se căsătorii; și părăsind Blajul merse la Lemberg, unde fu aplicat mai întâi ca translator în „forum mobilium“ de acolo, apoi consilier Cesaro-Crăiesc, primind pela 1805 titlu nobilitar și predicatul „de Banul“. Mai târziu ajunsese consilier la judecătoria provincială (Landesgericht) din Lemberg, urmărind cu atențiune toate mișcărilor culturale ale tovarășilor săi din Blaj și din întreagă Transilvania.

Încă pe când era în Viena la teologie, compuse un „Dicționar român-latin“, pentru care și-ar fi aflat și editor dacă s'ar fi învoit să dea însemnătatea cuvintelor și în limba germană.

La 1812 tipări la Lemberg „Fundamenta linguae Romanae“, ne mai folosind numele de „Valach și valachic“. Acestea îi urmă „Dascălul românesc la temeiurile gramaticii românești“ și „Teoria ortografiei românești“ tot cu litere latine, apoi alte scrieri istorice în nemțește și latinește, în cari cu documente combătea aserțiunile neintemeiate ale adversarilor sași.

Inzestrat de natură cu un delicat spirit de observație și cu un fericit talent de a prinde partea comică a evenimentelor, Budai-Deleanu păși peste hotarul genului literar de până aci, scriind poemul „Trei viteji“, piesa teatrală „Menesmii sau frații gemeni“ și mai cu seamă epopeea comico-satirică „Țiganiada“.

Tot aristocrația săsească din Ardeal îi furniză lui Deleanu subiecte și pentru această epopee. Iată anume țiganiada istorică a timpului său :

La 12 Maiu 1809 Napoleon ocupă Viena. În luna Iunie împăratul Francisc I. convocă dieta, și conform legilor feudale, ceru dela aristocrații să-și apere țara, care se afla în mai mare primejdie de cât ori când. Nobilimea din Ungaria și Croația răspunse chemării împăratului, dar cea din Transilvania se codea.

²³⁾ Cipariu, Principia de limba, Blaj 1866, pag. 321.

Spaima și frica de Francezi era așa de mare încât și coroana Ungariei fuse adusă din Budapesta la Cluj și fu ascunsă în biserica rom. cat. din piața de azi a „Unirii“.

Dieta din Iunie votase ca din comitatele feudale ale Transilvaniei și din Săcuime să iese cât mai în grabă 2554 nobili călăreți și 13.528 pedestrii. Scaunele sășești aveau să dea 2000 de pedestrii și un escadron de călăreți.

Nobilii ardeleni, și cu deosebire Sașii, habar n'aveau de mânăuirea armelor și de arta războiului. Incepură deci a se trage înapoi încercând să se debaraseze de acel joc primejdios sub pretextul că ei sunt datori să-și apere numai țara lor (Siebenbürgen).

Săsoicile începură a se boci și a se văieta ca la mort când auziră de acea poruncă înspăimântătoare. Sute dintre nobilii sași se îmbolnăviră de frică. Unii își căutară Români pe plată grasă, ca să meargă în locul lor la război; alții își trimiseră iobagii, tot Români.

De armatele feudalilor din Ungaria, Napoleon își bătuse joc, zicând că le va pune pe fugă numai sperându-le caii cu rachete. Groaza era de nedescris. Dar norocul că până să se unească armatele sășești se încheie pacea dela Viena, la 14 Octomvrie 1809, așa că trupele ardelenene nici una nu ajunse pe câmpul de luptă.²⁴⁾

După terminarea războiului, vitejii nobili ardeleni – pentru graba și însuflețirea cu care au alergat întru apărarea patriei –, începură să fie pretenzivi față de curtea din Viena. La 9 Iunie 1810, deschiseră dieta, care fără întrerupere lucră până la 19 Septemvrie 1811, ocupându-se cu trei lucruri de căpetenie: 1. Distribuirea de funcțiuni înalte acelor cari au mobilizat mai mare număr de luptători. 2. Conscrierea poporului, ca să se știe că într'un viitor război cam câți viteji s'ar putea pune sub arme. 3. Colonizarea Țiganilor, ca într'un eventual război să poată fi folosiți și ei întru apărarea patriei; și apoi alte mărunțișuri, din cari se formulară 91 de proiecte, dintre cari însă împăratul n'a voit să confirme nici unul. Ba dieta era gata să înainteze curții din Viena un fel de imputare naivă, că în urma atâtor războaie, bancnotele nu mai au valoare ca mai înainte; când la toate prefecturile și oficiile publice sosi câte un plic mare închis, în-

²⁴⁾ Barăfiu, Părți alese din istoria Transilvaniei, Sibiu 1889, Vol. I. pag. 552.

soțit de o poruncă, că „sub foarte grea pedeapsă să nu se deschidă până la 15 Martie 1811, iar atunci — în aceeași zi —, să se deschidă în toată țara.

Nobili ardeleni — și mai cu seamă Sașii, mulți credeau că prin acel plic împăratul vrea să procure țării întregi o surpriză plăcută, conferind în una și aceeași zi titluri și distincții bravilor nobili cari fără preget, au alergat întru apărarea patriei. În ziua numită însă — spre mai marea lor desamăgire, au văzut că în plicul cel mare și sigilat era un decret împărătesc, în virtutea căruia valoarea banilor în întreagă monarhia scădea cu 80%²⁵⁾.

Aceste vitejii caraghioase — după război —, îngânfări ridicole și desamăgiri dureroase ale aristocraților sași, furnizară lui Deleanu în de ajuns material pentru epopeea sa comico-satirică, neavând doar decât să schimbe niște nume, adecă din Francezi să facă Turci, din Impăratul, Vlad Țepeș, iar din Sași Țigani, dând astfel literaturii române încă în fașe, un nou gen, iar contemporanilor români o lectură amuzantă, căci contemporanii în caraghioșii eroi ai Țiganiadei, ca Guliman, Răzvan, Vlaicu, Gogu, Becskerek, vedeau adevărați tipi de-ai nobililor sași, pe cât de fricoși, pe atât de făloși.

Sașii din Ardeal, cu intențiunile lor ascunse, dădură Românilor îndemnul să scrie gramatici și istorie. Rolul lor în mișcarea național-culturală a Românilor ardeleni pela sfârșitul veacului XVIII și începutul celui al XIX lea, a fost acela al copilului care dă nuieluțe în mâna celui ce ingrădește.

Dr. N. Lupu.

²⁵⁾ Barlițiu, op. cit. pag. 553.

CRONICI

Cauzele conflictului italo-abisinian

Războiul pe care-l duce astăzi Italia în depărtata Africă este o problemă de prim ordin pentru securitatea europeană din cauza feliuritelor lumini în cari se reflectă în prisma cugetării politice a diferitelor țări și — poate mai ales — din cauza intereselor diverse. Fapt este că asupra mobilelor acestui conflict sunt o mulțime de versiuni, greu putându-se bănuși adevărata pricină, fiind aceasta mai mult ca sigur, lămurită complect numai de epocile viitoare. Italia se socotește în dreptul ei de a căuta teritorii pentru surplusul populației sale și posibilități de expansiune comercială, considerând începerea ostilităților cu Abisinia urmare firească a atitudinii acesteia și a moravurilor din lăuntru ei. Abisinia la rândul ei se consideră lovită în cele mai sfinte drepturi ale sale, declarând Italia de agresoare barbară care fără nici un motiv plauzibil i-a invadat teritoriul. O idee clară și cât de cât justă asupra pricinilor acestei vrăjmeșii nu se poate căpăta decât din studierea în ansamblu a problemei, din luarea în considerare a tuturor aspectelor ei.

Trebuie să se aivă în vedere mai multe fapte: raporturile din trecut ale Italiei cu Abisinia, caracterul ideologiei și al organizației fasciste, politica colonială a marilor puteri și necesitățile inexorabile ale Italiei contemporane.

Italia nu este la prima încercare de a pătrunde în Abisinia și de a deveni protectoarea ei. Mai întâi a voit să facă acest lucru în 1885 și ce este curios în raport cu situația de acum, atunci Anglia a fost aceea care a sprijinit agresiunea Italiei spre a contrabalansa puterea Franței. Italienii au fost însă bătuți peste doi ani, la 1887, și siliți să încheie pace. Tratatul de pace, recunoștea totuși, datorită sprijinului Angliei, oarecare protectorat al Italiei asupra Abisiniei. Negusul Menelic n'a voit însă să-l

recunoască. Conflictul a izbucnit din nou la 1896, Italia reluând politica de expansiune în Abisinia. Dar și mai fără noroc. În memorabila luptă dela Adua, Italienii au suferit de astădată o înfrângere teribilă. Armata italiană a fost cu desăvârșire nimicită (12000 morți și 7000 prizonieri), fiind silită Italia prin pacea încheiată să recunoască independența absolută a Abisiniei. Mai târziu, prin acorduri încheiate între Anglia, Franța și Italia la 1906 și 1908 se precizează situația Abisiniei, precum și raporturile dintre ea și Italia, părându-se că aceasta ar fi renunțat definitiv de a-și anexa teritoriul din imperiul Negusului. Părerea aceasta pare a se adevăra și mai mult după războiul mondial. Atitudinea binevoitoare a Abisiniei față de Italia în decursul războiului, cucerește simpatia acesteia, alături de Franța, Italia fiind aceea care în 1923 susține cu căldură primirea Abisiniei în sânul Societății Națiunilor. Reprezentantul său la Societatea Națiunilor contele Bonin-Longare, declara atunci în fața acestui înalt for:

„Cererea (de admitere în Societatea Națiunilor) Etiopiei este un omagiu adus Societății Națiunilor. Acest omagiu este cu atât mai prețios cu cât vine dela o națiune îndepărtată care a stat pân' acum în afara mișcărilor internaționale însă care, prin admirabila tărie cu care și-a păstrat, în decursul veacurilor, credința religioasă și caracterul național, a câștigat titluri de nobleță, în baza cărora este în drept a i se acorda dreptatea ce i se datorează.. Guvernul etiopian va aprecia, fără îndoială ajutorul pe care i-l poate oferi Societatea Națiunilor în lupta contra sclavajului și se va pregăti din ce în ce mai mult să devină, în centrul Africei, un pioner activ și eficace al civilizației“.

Și acesta n'a fost unicul semn de simpatie al țării lui Mussolini față de imperiul Negusului. În 6 Ianuarie 1925, Societatea contra sclavajului din Italia a proclamat membrii de onoare ai societății pe împărateasa Zoditu și pe rasul Tafari (actualul Negus), drept omagiu pentru promulgarea unui decret contra sclavajului. Și totuși în 1935 Italia atacă Abisinia. Care poate fi motivul? „Italia pretinde că Etiopia a refuzat toate ofertele sale de colaborare loială și că opune o rezistență încăpățanată la toate manifestările de bunăvoință italiană. Ea mai acuză Etiopia că a rămas un stat primitiv și sălbatic, incapabil de a se civiliza singur: are deci nevoie de concursul și dominațiunea unei mari puteri eu-

ropene". (*La Vie Intellectuelle*) Adevărul trebuie însă căutat în altă parte, căci dacă afirmațiile italiene sunt în oarecare măsură adevărate, nu e mai puțin adevărat că sforțările actualului Negus, de a ridica țara sa la un nivel mai civilizat și cari au atras odioasă simpatia Italiei, s'au menținut neconținut, numai că se cerea timp foarte mult pentru a se stărpi moravuri adânc înrădăcinate. Reiese prin urmare că în conștiința Italiei n'au adormit pe veci vechile aspirații de expansiune ci numai au dormitat în așteptarea unor momente prielnice. Și era firesc ca aceste aspirații să îmbrace din nou forme concrete având în vedere mistica și dinamismul ideologiei și doctrinei fasciste, sufletul vulcanic al lui Mussolini, pe care l-a imprimat în întregime organizației sale politice Fascismul, care acum se identifică cu națiunea italiană, este un organism dinamic, plămădit din exaltarea virtuților eroice. Născut din luptă și afirmat prin luptă dâră și aprigă de ordin politic și social, se simte justificat numai dacă se dezvoltă în linia principiilor din cari s'a infiripat. Când surplusul său de energie n'a mai găsit suficient teren de afirmare în interiorul țării, a simțit nevoia revărsării în afară. Și cum se putea mai bine decât reluând firul unei vechi tradiții spre a realiza pe de o parte ceea ce înaintașii n'au reușit, iar pe de altă parte a da satisfacție orgoliului național ingenunchiat în lupta dela Adua din 1896. Cât de mult se potrivește această ambiție *Fascismului*, expresie a naționalismului intransigent, viu și creator. A naționalismului cu rădăcinile înfipte în trecutul grandios al imperiului roman. Fascismul în exaltarea-i națională, are viziunea legiunilor romane străbătând meleaguri depărtate și altoind pe trunchiuri barbare mlădița nobilă a culturii latine. Este ambiția unei misiuni universale. Cu ocazia unui congres al studenților din orient, Mussolini a ridicat problema unității culturale, care a fost pe vremea imperiului roman între occident și orient. Unitate, care bine 'nșeles se cade a fi realizată de Italia.

Ținând seamă de aceste caractere ale Italiei fasciste să ne gândim acum la politica colonială a celorlalte mari puteri, în deosebi la a Angliei și Franței. În primul rând trebuie să avem în vedere că acestea au ajuns cu mult înainte de Italia la colonii vaste, iar în al doilea rând că prin tratatul de pace dela sfârșitul războiului mondial, pretențiile coloniale ale Italiei n'au fost satisfăcute, rămânând aceasta profund nemulțumită (ceea ce

explică atitudinea revizionistă a Italiei). În concluzie, abstrăgând de nemulțumirea provocată prin tratatul de pace, Italia fascistă, în calitatea ei de mare putere alături de Franța și Anglia, s'a văzut într'o stare de îngrijorătoare inferioritate.

Se impunea să nu nesocotească foloasele pe cari le aduceau coloniile celorlalte puteri, pășind energic la realizări în această direcție. Și Africa oferea cele mai bune posibilități de aplicare a tendințelor de expansiune. Imensele teritorii ale acestui continent cu populația redusă numerică, a atras de mult luarea aminte a marilor puteri. Și în primul rând Franța a fost aceea care a ridicat problema, ajungând cu timpul să propună o colaborare a diferitelor puteri pentru punerea în valoare a continentelor imense, ca Africa. O atare propunere se face la conferința dezarmării din 1933, chiar de către actualul Prim-ministru francez, Albert Sarraut. Ideea a fost însă repede înșușită de Italia, care bazată pe superioritatea dintre rase, socotea continentul negru debușeu și salvarea popoarelor europene.

Ajungem astfel la alt mobil al pătrunderii italiene în Abisinia și anume : Necesitățile imperioase ale Italiei contemporane.

Roma fascistă declară astăzi mai mult și mai tare ca ori când, că poporul său în afară de cauza lipsei materiilor prime, afară de cauza suprapopulației, în afară de cauza lipsei de spațiu liber pentru aventura și riscul, dragi ardorii tinereții sale, e îmboldită de o urgentă necesitate colonială și însuflețită de o voință hotărâtă de-a o satisface.

A începe o operă de construcție durabilă, făcută peste tot în colaborare și în comunitate cu elementul idigen. Din articolul Africa. Espansionismo fascista e revisionismo, publicată în numărul special al revistei Antieuropa pe 1933).

Privind toate cauzele cari au dus la izbucnirea conflictului italo-abisinian rezultă că „nu este un simplu diferend local care s'ar traduce printr'o expediție colonială și protectoratul italian asupra Etiopiei. Sunt în joc aici toată politica precum și doctrina și mistica fascismului italian“.

Ar fi o altă latură a problemei, să se examineze justețea revendicărilor italiene și îndreptățirea expediției sale. Încrestăm dar ea un succes al Italiei ar aduce de sigur mari foloase civilizației lăsând viitorului să clarifice deplin această față a conflictului. Ca încheiere dăm însă problemele importante pe cari

le ridică: „problema *statului quo*, sau a revizuirii teritoriilor coloniale; problema necesității de expansiune a anumitor mari puteri; problema organizării internaționale, care trebuie să stabilească pacea, să mențină echilibrul între toate națiunile, să lucreze pentru dezvoltarea statelor încă puțin evoluat și să vegheze spre a se asigura dreptatea fiecăruia. Soluția unor atare chestiuni reclamă un realism sănătos care să știe îmbrățișa aspectele cele mai complexe și interesele divergente și peste tot ea reclamă un simț ascuțit al onestității și al colaborării internaționale“.

După *La vie intellectuelle. 7e année, 25 Oct. 1935.*

Dis.

Gala Galaction : La răspântie de veacuri

(roman ed. Cultura Națională).

Poziția părintelui Gala Galaction în herbarul literaturii române e unică și izolată. Creațiile sale rămân tărâmurite cu proprietăți etice și climat odihnitor și creștin, dar de mici dimensiuni interioare. Cine-și mai amintește de acel admirabil fragment de roman „O stea prin fereastra lui Manolaș“, din volumul de nuvele *Caligraful Terțiu*, preocupările din ultima carte nu-l vor surprinde. Este deasupra oricăror îndoeli că păr. Gala Galaction e un scriitor meșter alcătuitoare de argumente morale. Manolaș, poetul, amantul și omul trudit de huruitul vieții din fragmentul amintit mai sus, sătul de sine, se întoarce ca fiul rătăcit, căutând adăpost la umbra altarului.

Dela „Clopotele dela mănăstirea Neamțu“, „Biserița din Răzoare“, prin „Caligraful Terțiu“ și „Scrisori către Simforoză“, firul ductil și vânjos al inspirației i-a scos din stufărișul mărunț, încălțit și obositor al nuvelei. Platoul unor vieți cu elemente de dramă, i-a deschis perspective de elevare și grandios. După ce s'a plimbat în incertitudine câțiva ani, (din socialist devine conservator, din liber cugetător devine teolog) iată-l escaladând în roman cu „Roxana“. În cariera de romancier lărgeste făgașele de până acum; întinde antenele la mari depărtări ca să prindă pâlăpăitul *total* sub semn unitar repliat: viața omului ca o realitate complexă. Inșă *teologul* se menține. Prestigiul artei ~ con-

cretizarea propriilor lui visuri - cere concesii. Atunci, păr. G. G. e nevoit să penduleze la margine de hotar. Din acest chin se plămădește un gând mediator : o fuzionare a misterului creștin cu forțele capilare trupești. O conciliere între aceste două puteri va fi toată truda artistului de aci înainte. Principial, suntem contra acestei ambiguități. Când vrei să aperi două maluri, niciodată nu ai siguranța că le stăpânești adeva și definitiv. Asta în paranteză spus. Acest eclecticism acomodat cu dulci frivolități și asprime de dogmă, nu asigură trăinicia operei. Demonul cărnii, grația idilică și misterul creștin (*Roxana*), formează conținuturi epice dar cu o slabă coeziune. Aceeași damnabilă manieră în „Papucii lui Mahmud“ și „Doctorul Taifun“ - mai ales în acesta. Aliajul visului cu mireasma crudă a pământului, ne-au gădilat satisfacția cu arta sa de creștin nițel subminat de spirit *lumesc*. Din asemenea imbinări și-a modelat multe din sufletele patetice, mlădii, sensibile și pline de coloare ale eroilor săi.

În ordinea, și pe linia romanelor de mai sus se înșirue, fără a le micșora faima, și „La răspântie de veacuri“.

Cu noul său roman, păr. G. G. a vrut să sară din țarcul „conversiunii“. E și dincolo de preceptele evanghelice viață vie, viață plină de conținut. Nimbarea ei e gând și artă. Jocul realizator e prestigios și profund când nu include rezerve. Ceea ce nu e cazul. Deși „La răspântie de veacuri“ are doar mici aderențe cu restul operei păr. G. G., totuși rămâne în imediată vecinătate cu oricare din ele. Concluzia *tezei* (oare, de ce, păr. G. G. vrea să ajungă totdeauna la concluzii?) mutilează năzuințele de pătrundere dincolo de cercul ideilor preconceptuate. G. G. a devenit atât de didact, încât va ajunge cu timpul să fie citit numai în institute de educație și luat ca îndreptar și hrană sufletelor minore cu visuri neînchegate. D-sa uită că romanul este un instrument de cunoaștere concretă a sufletului omenesc și nu un șir de capitole de etică normativă. Chiar ne previne în prefață : „Cine scrie, chiar și literatură, trebuie să fie cel puțin un pedagog dacă nu un profesor“. Mdé....

Și, pentrucă veni vorba de prefața sau „preliminariile“ cărții, cred că am putea contura miezul romanului, fără să mai galopăm cele aproape 600 de pagini. Dacă ni s'ar imputa lenea de a nu duce de mână pe cititor prin plaiul acțiunii, am răspunde că nu vrem să-l plictisim ; romanul d-lui G. G. ser-

vind ca medicament somnifer. (Înțeleg, pentru aceia în sufletul cărora mugurii dragostei pentru dragoste s'au închiricit în vreasc din cauza inconsecvenței și a superficialei trăiri). Am fi ingrați cu cel mai creștin și valoros povestitor când nu i-am da o interpretare binevoitoare acestui mănunchiu de intenții ce țin loc de grinzi și coloane de sprijin în romanul „La răspântie de veacuri“. Nu mai are sens să vorbim aci de arta cu tendință, măcar că toată arta păr. G. G. e scrisă cu tendința de a smulge - paradoxul - ființe dintr'o viață, sau dintr'un fel de viață, și a le reda adevăratei vieți, vieții morale bazată pe un creștinism virtual.

Nucleul, miezul, desbaterii etice a romanului se află într-o prelegere a lui Titu Maiorescu, referitor la sensul moral al feminismului exemplificat prin celebra prietenie a lui John Stuart Mill cu d-na Taylor. Acțiunea romanului se fixează în scoarța anilor 1898-1900, și după cum ni se spune în preliminarii, „urzeala cărții este luată dintr'un jurnal intim și este completată, după trebuință; cu mărturiile cotidianelor epocii. Din acest punct de vedere fabula are picioare de cronică“.

Dacă trecem peste plictisitoarele certe politice dintre liberali și conservatori - cărora d. G. G. le dă prea mult spațiu, putem să încercuim esențialul epic. Suntem la cursurile uriașului logician, unde studentul Doru Filipache (în care nu e greu să recunoaștem pe G. G.) prin intermediul verișoarei sale Sanda Petrovici face cunoștință cu studentele: Elvira Iartopol și Antonina Țanțu, cea dintâi la medicină, iar a doua la litere. Amândouă din Brăila. Antonina a crescut la m-rea Văratec sub îngrijirea stareței, care-i era mătușă--.

Modestia și delicatețea acesteia sucește un simplu șurub în inima lui Doru Filipache. Iubirea lor se'nfiripă - ca un ecou la Dunăre a celeilalte iubiri depe țărmurile Tamisei. Ceea ce a fost d-na Taylor pentru John Stuart Mill, va fi Antonina pentru Doru. Un rol pe care-l suportă cu abnegație. Antonina Țanțu devenită soția lui Doru, e o plăsmuire de feminism rar: bună, camaradă, și îngăduitoare. Doru Filipache e un temperament expansiv, imaginație bogată: tânăr cu vaste proiecte literare, poet ispitit de toate cursele pasiunii; căsătorit de timpuriu, încearcă să se scuture de acest „angajament“ ca de o obsesie. Dar, sub influența acestei pedagoge el e apărat de toate primejdiile fizice și psihice. (Aci face aluzie în prefață: „Când povestea

mea va fi gata, veți avea fresca tinereții unui poet care scapă de râia boemiei, de iobăgia cafenelei, de conjurația demonilor din propria-i inimă și de casa de nebuni, numai fiindcă a avut norocul să-și clădească un cămin timpuriu"). Antonina este un ghid și un stâlp de care-și simte sprijinită existența. Ea îi infiltrează obișnuinți, îl duce pe căi neumblate; căi de extaz și estetism creștinesc (în noaptea Învierii la biserica romano-catolică, „Sf. Iosif“). Tot ea îi controlează — autoritar — gândurile și creațiile literare. Vede în figura fiecărei femei pasionale din nuvelele lui Doru, imaginea prietenei sale Elvira Jartopol pe chipul căreia i-a surprins „acceptați“ ochii lui Doru. De aci începe să ardă fuiorul geloziei în sufletul ei. Doru simte că o iubește puternic pe Elvira.

Aceasta, îl incurajează. Într-o zi îi face o vizită la spitalul unde era ea internă. Îi mărturisește iubirea. Antonina îi pare anostă; Elvira e ființa superbă în care svâcnește viața ca seva în toată primăverii.

El vede că drumul trebuie să ducă la un divorț de Antonina și căsătoria cu Elvira. Într'un drum pe care-l face Doru la moșia prietenului său Boruzescu, a cărui mamă era bolnavă, Elvira îl întâmpină în gara Slatina. Doru își simte pereții sufletului neîncăpători de fericire; i se păru o zână adusă de nouri din „Țara Poveștilor“. Îi propune o spumoasă aventură de dragoste. Elvira se chimbă brusc (inexplicabil) într'o leoaică înfuriată: îi face o morală aspră, și-l trimite în brațele calde și ocrotitoare ale Antoninei. Acesta e subiectul romanului, care se reduce la o pledorie pentru un principiu moral ce ar putea fi rezumat în câteva cuvinte. De ex. „Insuratul de timpuriu aduce fericire“. Sau „Nu fugi după căruța care nu te așteaptă“. Ori, care o vreți dumneavoastră...

Tema, fondul, scheletul, acțiunea, displace. Dar îi rămâne o mare calitate cărții păr G. G. cuprind între copertile ei cioburile unui sfârșit de veac în care se închid sub pleoapele vremii multe lucruri frumoase, uitate, neștiute. Ceea ce face plăcută lectură acestei cărți, e stilul. Păr. G. G. e un abil cizelator de expresii. Fraza sa e suc de cărturar erudit, sculptată cu migală poetică, îmbinată în legendă, mister teologic și realități fizice. Lectura ei antrenează, cucerește și pasionează cititorul pentru sinceritatea și seninul vieții dela sfârșitul veacului trecut.

Niculae Albu

CĂRȚI

Ioan Georgescu: George Pop de Băsești,

60 de ani din luptele naționale ale Românilor transilvăneni.
Oradea, Ed. „Astra“, 1935, 434 p., 140 Lei.

În Biblioteca pentru intelectuali a „Astrei“ din Sibiu (Nr. 19) a apărut lucrarea recentă a Rev. d. canonic dela Oradea, Dr. Ioan Georgescu, despre George Pop de Băsești.

Cu o hărnicie de albină și cu răbdare de benedictin medieval, autorul a izbutit să adune și să prefuce în monografia sa despre „Badea Gheorghe“ materialul documentar privitor nu numai la viața eroului său, ci și cel privitor la viața politică a Românilor din Ardeal, din ultimele 4 decenii ale sec. XIX și primele două din sec. XX. Începând cu anul 1860 - data începerii așa zisei ere constituționale în Austria, - și până la marea adunare națională din 1 Dec. 1918, dela Alba-Iulia, ori mai precis, până la 23 Februarie 1919, data morții veteranului politic dela Băsești, găsim relatate toate fazele mai de seamă ale frământărilor politice ale Românilor de dincoace de Carpați.

Ca într'un caleidoscop, vedem defilând prin fața ochilor noștri oameni și fapte, bucurii și decepții, triumfuri morale și înfrângeri, legate de numele puținilor oameni politici cari mai supraviețuiesc azi și a celor mulți cari s'au mutat în lumea drepților. Toate acestea grupate în jurul unui punct central, care este figura legendară a fostului președinte al partidului național român din Ardeal și Ungaria, George Pop de Băsești.

Trebuie să-i fim recunoscători părintelui I. Georgescu, că s'a angajat la această muncă migăloasă acum, până mai trăesc unii dintre părtașii evenimentelor politice - cel puțin din ultimele 4-5 decenii, - având astfel puțința de a-și controla și completa materialul documentar depus la arhiva Bibliotecii

Universității din Cluj de ginerele lui G. P. de B., Francisc Hossu Longin, decedat și el mai anii trecuți.

Păr. Georgescu a izbutit să ne dea o lucrare - poate chiar saturată de bogăția de informație - de ceea ce numește francezul *embarras de richesse*, deși D-sa socoate că cele enarate sunt „puca tanto nomini“.

Dar să răsfoim nișel această valoroasă lucrare, făcând câteva popasuri, compatibile cu extensiunea pe care o poate avea o recenzie.

Primele două capitole tratează despre familia lui G. P. de B., despre copilăria și tinerețea lui. - Român de viță veche, strămoșii săi au fost nobilitați deja de către principele Ardealului Mihail Apafi, prin diploma sa din 31 Oct. 1678. - Născut la 1835 la Băsești, Sălaj, după studii făcute la mănăstirea Strâmba, la Baia Mare și Cluj, în 1859 G. P. lua parte la războiul austro-franco-piemontez. Căsătorit la 1860 cu Maria Loșonți, avu două fete: Maria și Elena; aceasta din urmă e d-na Elena Pop Hossu Longin, distinsa intelectuală și filantropă dela Băsești.

Autorul tratează apoi despre începuturile vieții publice ale lui G. P., trecând în revistă viața politică din Austria și Ungaria, după așa zisa „eră constituțională“ (1860—1867), apoi dualismul austro-ungar dela 1867, și consecințele lui pentru Români.

În epoca de după dualism se încadrează și activitatea parlamentară a lui G. P. de B., care între anii 1872 și 1881 a fost deputat în camera dela Budapesta

Deși ales pe lista partidului independenței maghiare (Kossuthist), el nu se va da în lături să-și ridice glasul întru apărarea drepturilor poporului românesc și ca un protest contra tendințelor de maghiarizare, să părăsească partidul al cărui vice președinte era.

Împotriva legii școlare din 1879, în ședința Camerei din 2 Mai 1879, el va rosti un aspru rechizitoriu, spunând între altele. „Dacă e păcat să atentezi la viața unui om, cu atât mai mare păcat e să atentezi - ca în cazul legii de față - la viața unui neam, ba chiar a mai multor neamuri, a tuturor națiilor ne-maghiare din țările coroanei Sf. Ștefan!... Cucuta veninoasă a zavistiei și a neînțelegerilor sămănată de această lege, la însași temelia țării, va duce la nimicirea ei... Nu după 4, dar nici după 1000 de ani și nici în vecii vecilor, noi și națiu-

nea noastră nu vom putea fi obligați prin lege la ceea ce e o primejdie pentru moralitatea și religia noastră, iar pentru nație ar fi ruină și peire". (p. 40-42).

Parcă am auzi glasul de protest al consistoriului din Blaj, dela 1842, contra intențiunilor dietei ardelenene de atunci, de a impune limba maghiară pe toate terenele. (Vezi Barițiu, Părți alese, I. p. 754).

În ședința din 25 Noemvrie 1879 G. P. critică apoi dualismul austro-ungar.

După aceste ieșiri, premierul ungar *Tisza Kálmán*, sdrotitorul de naționalități, încearcă să-l capteze. — „*Vino la noi și-ți garantez că nu există demnitate în Ungaria pe care să n'o poți dobândi*“. Dar răspunsul lui G. P. a fost răspunsul unui „Daco-Român fanatic“ (cum l-a caracterizat și Tisza): „*De mi-ați da toată Ungaria, și tot n'ași trăda cauza cea dreaptă a sărmanului și nenorocitului meu popor, care, afară de Dumnezeu, de tovarășii mei și de mine, n'are alți apărători împotriva tendințelor voastre de cotropire*“. — (p. 43). — Mănușa era aruncată. Orgoliosul prim-ministru maghiar, jignit în ambiția sa, va da ordinul, care se va executa sub el și urmașii săi: „*George Pop de Băsești nici într'un chip nu poate să mai intre în parlamentul unguresc*“.

La candidările dela Cehul Silvaniei, dela Oravița, Ungurii se vor îngriji să execute lozınca lui Tisza K.

Urmează capitolele despre pasivitatea parlamentară decretată în conferința națională dela Sibiu, din 1881, și formularea programatică a aspirațiilor naționale, „Memorialul“ din 1882, seria de conferințe naționale, „procesul Memorandumului“ (1894) cu osândă de 1 an, pe care o ispășește în temnița din *Vác*, pe când alți tovarășii ispășeau la Seghedin.

Atunci s'a făurit cântecul popular :

*La grădină'n Seghedin
Plâng florile de iasmin,
De răsună ulița
Și tremură temnița.*

*Dela Seghedin la Vaț,
Numai lacrimi dela frați,
Numai lacrimi, jale, dor,
Pe fețele tuturor.*

Urmează descrierea epocii sbuciumate de după procesul memorandumului, din istoricul luptelor politice ale Românilor din Ardeal.

Ordinul pentru desființarea partidului național român, dat în 16 Iunie 1894 de către min. de interne, Hieronymi, protestul lui G. P. contra acestui ordin, prezidarea de către el a congresului naționalităților la Budapesta (10 VIII-1895), împotrivirea la serbările milenare ale Ungurilor, etc. După moartea președintelui Dr. Ioan Rațiu, în 1902, ia în mână *frânele conducerii*, și în conferința națională dela Sibiu, din 11 Ian. 1905, se decide trecerea dela rezistența pasivă la activitatea parlamentară. G. P. își ia partea din campaniile electorale. În preajma războiului mondial au loc tratativele cu contele Tisza István, președintele G. P. fiind însoțit de alți 9 fruntași politici ardeleni. G. P. convoacă ședința comitetului de direcție al Partidului n. r. la Oradea, în casa lui Aurel Lazar, unde se fixează hotărârea istorică - a desfacerii de Ungaria, - pe care d. *Vaida* a cetit-o în ședința parlamentului ungar din 18 Oct. 1918.

Prezidarea adunării naționale dela Alba-Iulia, din 1 Dec. 1918, a fost încoronarea unei vieți de peste 80 de ani, pusă în serviciul neamului. Cântec de lebedă au fost cuvintele sale finale, de după terminarea ședinței istorice prin care se hotărea alipirea Ardealului la Țara mamă: „*Acum slobozește, Doamne, pe robul tău, în pace, că văzură ochii mei mântuirea ta...*”

Găsim apoi în cartea părintelui I. Georgescu reproduse *actele și documentele adunării dela Alba-Iulia*, și relatarea zilelor din urmă, a morții și înmormântării lui G. P. de Băsești.

În capitole speciale se tratează câteva laturi ale activității lui G. P.: G. P. de B. și presa românească, viața religioasă a lui G. P., episcopia maghiară de Hajdu-Dorogh și luptele Românilor împotriva acesteia (meetingul dela Alba-Iulia, etc.), legăturile lui G. P. cu fruntașii români și străini, G. P. ca gospodar și filantrop (testarea averii sale Mitropoliei din Blaj), G. P. și „Astra”.

În urmă se dă un capitol despre pomenirea lui G. P. de B. în proză și versuri.

De încheiere vom reproduce o strofă din poezia lui *F. Dulfu*, „*La mormântul lui George Pop de Băsești*” (6 V-1923), în care e prinsă concis personalitatea marelui dispărut.

*Tu n'ai gustat odihnă și pace-o zi sub soare!
 Tu n'ai vrut pentru tine, măriri amăgitoare:
 Doar pentru neam trăit-ai... Și chiar când presimțiși,
 Că ai să-ți dai suflarea; la Neam doar te gândiși!
 Voind să-i fii un sprijin puternic, în vecie,
 Lui, danie făcut-ai întreaga-ți avuție!* (p. 373)

Felicitându-l pe autor pentru prețioasa monografie pe care a dat-o în vileag, am dori ca aceasta să fie cartea de căpătâiu mai ales a generațiilor cari n'au pomenit vremurile de dinainte de războiu, precum și a acelora cari se indeletnicesc serios cu viața politică, pentru a cunoaște dintr'o lucrare temeinică, scrisă sine ira et studio - viața sbuciumată și luptele politice înverșunate ale părinților și bunicilor noștri.

Cărții îi dorim, ca trecându-se ca pâinea cea caldă, să răsplătească truda autorului, dându-i, prin satisfacția morală ce i-o ar produce, dispoziția sufletească necesară creerii în domeniul serin al științei.

BCU Cluj / Central University Cluj **Dr. Coriolan Suciu.**

Petre Bortoș: Potire de mătrăgună

Cluj, 1935.

Volumul de versuri al dlui P. B. surprinde atât prin înfățișarea tipografică excepțional de îngrijită, cât și prin tehnica versului. Răsfoindu-i filele ai impresia că intri într'o cameră proaspet mobilată, luxoasă și elegantă, pedantă chiar, dar care cu toată noutatea ei îți pare totuși evocatoare a unei atmosfere familiare, trăită, dacă nu în realitatea vieții sociale, cel puțin în aceea a vieții sufletești. Departe însă indentificarea cu ceva comun. Tăria sentimentelor, maturitatea expresiei - mai mult în francheță decât în realizare - vădesc dela început calități, dacă nu în totul originale, mărturisitoare totuși ale unei vulcanice frământări sufletești. Și întocmai ca în fața erupției unui puternic vulcan, cetindu-l, ești silit de tumultuositatea revărsării, să te

oprești, să-ți reții răsuflarea căutând să descifrezi din torentul lavei clocotindă sensuri și direcții.

...„Descins ca idol mic de humă,.. sub zodia eresului“ ;
având ca martori ai ivirii „ceasuri de strigoii“, ce-au semănat
în propria-i viață „puzderii de iluzii, praf“, poetul și-a urmat
destinul „cetit din fulgere“ încercând „al umilințelor șirag“ și
învățând să vadă și să creadă

Că'n fiecare ceas mă sting câte pușin
Și mă afund în adâncimi de scorburi și prăpăd.

(Inceput)

Infiorat de căderea amenințătoare, înalță rugăciuni, să scape
de gândul morții. Efectul nu e însă integral și poetul a început
„dîn nou subt flamuri de cais,

„Din amfore de cer, din amfore de vis
„Să beau inșetoșat, vrăjît de alăută
„Otrăvuri de cucută.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Palymnia).

Ca o consecință a acesteia :

...„Mi-am adunat zadarnic, vreascurile vieții într'un mănunchiu,
„A început din nou să-mi urmărească pasul cucuvaia
„Și leșul descompus, să mi-l adulmece potaia“

(Din turla de izbeliște)

...„Și'n goana-mi de smintit, prin păclă și prin vânt cu fulgerări de bici,
„Intrezăritu-ți-am dîn nou, Stăpâne, chipul
„Ce mă scruta dojenitor, printr'o perdea de licurici,
„De pe oblâncul vecilor, cu stele multe ca nisipul.
„Și'n timp ce gura Ta rostea cuvântul înțelept și calm,
„In suflet mi-se înfiripa, al dragostei eterne psalm“.

(Convertire)

Dar

...„Nizuind spre vârf ca vulturul tăriei,
„Restituitu-m'a genunii, fulgerul de oșel.
„Căci sunt vlăstar de-același fel
„Cu vița besnei și vlăstarul viei,
„Prin care curge mărăguna gliei“.

(Cântecul lutului)

Cercetat des de ispitele ce isvorăsc din „lut“, dar păzit de rătăcirii de a bolșilor aripă, poetul nu cade, ci, închis în suflet, a început :

„Să Țes din nou cu răvnă de paiangen și cu dor ferbinte,
„Melancolia firului cuminte.

(Cântecul ispitei)

În suflet se aprinde chiar credința „că dincolo de moarte, și de acest tărâm de amăgire“, așteaptă „dimineața, cu isvoare cristaline“. Nemulțumit însă cu cecece îi spunea credința, poetul caută să pătrundă rostul vieții. Morții îi spun :

„Că viața e un bulgăr prizărit de glod,
„În care viermii dela început se adună“,

că zadarnică e lupta pentru cucerirea misterului vieții,

„Căci toți vom merge după toți
Și buni și răi și nobili și iloți,

(De vorbă cu morții)

iar, el, înfrânt, se afundă în „lutul sterp“, exclamând :

„Mi-am risipit tot sufletul să cuceresc misterul.
„Înfrântu-m'a și lutul, m'a înfrânt și cerul“

(Infrângere)

Tema ideologică - lupta între spirit și materie - este desigur veche. Vijelioasa ei desfășurare, sinceritatea și expresia aspră ca un iureș de bolovani mișcați de subțirele picior al unei căprioare, ne fac însă dovada deplină că autorul a trăit conștient acea luptă și că în sinceritatea sa, nemulțumindu-se cu o privire retrospectivă, de ansamblu, ne-a redat, în versuri adecuate fondului, fiecare moment al ei. De aci înălțările spirituale și alunecările spre „lutul sterp“, atât de repetate în bucățile citate ca și în restul volumului, repetări, cari desigur nu pot constitui o calitate, dar nici un defect ireparabil, atunci când nuanțele noi nu lipsesc și, mai ales, când ele sunt într'un volum de debut. Și dacă uneori forma e prea sgrunțuroasă, urmărind prin evocarea durității materiale redarea emoțiilor eruptive, în câteva bucăți (*Potecile mele se'ntorc ostenite*) și mai ales în cele plastice (*Evocări*), stilul se țese 'n flori mărunte și delicate ca o stofă fină de mătăasă.

O calitate în plus, din punct de vedere ideologic, servesc bucățile : *In suflete și'n lut s'a adâncit Sodoma, De pe țărmlul altui veac, Ion Pândaru, Să cânte șipotele roșii* etc. în cari, lărgind orizonturile, dl. P. B. devine cântăreț al sufletului colectivității. În cea dintâi ia glas frământarea generală omenească pentru ascensiunea spirituală, pe cari adesea chiar cei chemați să-i fie vâslași o zădărnicesc prin prea adâncă aplecare spre lut ; în cele două următoare răsună durerile de veacuri ori forțele de luptători naționali ale Moșilor ; iar în cea din urmă oropsita viață a minerilor „iloși“ cari scot „pentru noi ciocoi teaur“, și cărora „lîpitori“, „jivine de pripas“ le-au otrăvit credința. *Să cânte șipotele roșii*, prin tonul naționalist-revoluționar amintește ca adâncime bucata „Noi vrem pământ“ a lui G. Coșbuc.

Sigur, o cercetare amănunțită ar mai putea adăuga observații fie în fond, fie în formă la cele spuse mai sus. (Cuvântul „banal“ în buc. *Intâlnire*, ori expresia „sufletu-mi nătâng“ în buc. *De când te-ai dus* sunt disonante). Dar nu intenționăm.

Căci așa cum se prezintă, cu toate calitățile și scăderile, volumul *Potire de mătrăgună*, îl situează pe dl. P. B. între poeții tineri cari promit o serioasă evoluție spre înălțimile artei.

N. Comșa

Gh. Atanasiu : Desmoșteniții ed. Cartea Românească Timișoara

Un roman din viața surdomușilor. Tragedia acelor condamnați la tăcere de cum intră și până pleacă din lume. O pătrundere a vieții lor sufletești, ne pare imposibilă. Și dacă are vr'un merit deosebit cartea dlui Atanasiu, e acesta de a fi prins „ceva“ din interiorul nefericiților surdomuși. Am spus, numai „ceva“, fiindcă întreg romanul „Desmoșteniții“ e scris *dincolo* de interiorizare. Dramaticul scenelor, tragedia împlinită prin viața de „câine de pripas“ a lui Ion Pribeagu, cum și „rătăcirea în lume“ (cam neverosimilă) a lui Pavel al Anei Stoleriu, sunt

simple cataracte peste care saltă fluviul vieții lor în mare cădere spre adâncimile vârstei.

Ceea ce am admirat în „Desmoșteniții“, e realizarea cadrului, atmosfera și mediul social din care își alege personagiile. Tot biata țărănime e tributară și aici. Dumitru Pribeagu, un flăcău vânjos, e heredosifilitic. El știe că nu-i e curat sângele. Totuși, către 40 de ani, sătul de burlăcie, se căsătorește cu Floarea, fată tânără plină de sănătate. Din căsătoria lor, se ivește în lumina zilei un copil mut. Desnădăjduit, sau poate muștrarea conștiinței, de a fi el însuși autorul acestui nefericit noroc, Dumitru Pribeagu găsește refugiu și mângâiere, prin uitare, în prietenia cărciumei. Odată, venind beat, strânge copilul de gât ca să-l ajute a scoate vorbele oprite acolo. Durerea îi macină zilele. O congestie cerebrală pune capăt acestor chinuri. Floarea, rămasă văduvă, e urmărită de Vasile Bărbosu cu gândul de a o necinști. Ea rezistă cu îndârjire. Când văzu că nu mai scapă de el, încercă să se apere cu cuțitul. Vasile Bărbosu revoltat de împotrivirea Floarei, îi smulge cuțitul și apoi i-l bagă în dreptul sânelui până la inimă. Un lac de sânge, și o femeie moartă. Copilul se ridică sub vitrega ocrotire a unor rudenii, care-l lasă să crească și să doarmă în poiata vitelor până aduse Dumnezeu pe moș Andrei, tăetor de lemne, ce-l luă cu sine învățându-l această nepretențioasă meserie. Cu acest bătrân colindă tot ținutul, câștigându-și bucățica de pâine. În preajma războiului mondial, moș Andrei moare. Rămas singur, Ion simte tristețea celor mai cumplite vremi. Nu-l chiamă nimeni să-i tae lemne; pe el nu-l cunoșteau. E pe cale de a muri de foame. O femeie, Ana Stoleriu, un suflet milos și cinstit, îi dă ocrotire, adunându-l depe drum și apărându-l de batjocura oamenilor și a copiilor. Băiatul Anei Stoleriu, Pavel, în vârstă de 4 ani, deși până atunci vorbise, din momentul ce a intrat Ion în casa lor, își pierde graiul, se bălbăe la fel cu Ion.

Satul întreg șoptește de traiul Anei cu Ion Pribeagu, găsind în aceasta explicația, că băiatul și-a pierdut graiul. (Nu ne putem mira indeajuns, cum se poate, ca, un copil care până la 4 ani vorbește perfect, deodată să-și piardă această însușire? Cel puțin, așa ne prezintă d. Atanasiu cazul lui Pavel Stoleriu. Ori, a dat cazul, ca să întărească credința poporului, că unde e mut la casă, vin nenorociri?) La casa Anei Stoleriu trăiește Ion

câțiva ani. Intre timp, Pavel se rătăcește in lume, ajungând într'un institut de surdo-muți — poate, chiar in cel dela Timișoara al d-lui Gh. Atanasiu — unde, in urma unor îndelungate exerciții ortofonice, străduințele acelor oameni de inimă dela acest institut, duc la rezultat strălucit: Pavel își recuștigă graiul. Războiul se sfârșise. Ana, demult nu mai avea nici o știre de bărbatu-său plecat pe câmpul de luptă. Inșă, într'o noapte se pomenește cu el acasă. Ion Pribeagu simte că de-acum, prezența lui aici e de prisos. Sufletul ii e copleșit de durerea despărțirii de Ana, ființa care l-a găsit căine huiduit, și l-a făcut *om*. In-doit de umeri, sub povara uneltelor, el pleacă într'o noapte într'acolo de unde venise. Aci sfârșește acțiunea romanului. Se poate vedea, deci, că farmecul, sau mai bine spus, valoarea romanului o constituie fondul etic. Ințr'adevăr, „Desmoșteniții“ e o carte care nu smulge admirația prin dantelăria stilului, uneori foarte greoi, cât prin construcția trainică a principiilor morale și a umanitarismului cald și fratern. Suntem dintre acei ce sacrifică *forma, fondului*? Nu! Dar unde găsim *fondul* mult superior *formei*, simțim necesitatea și bucuria a-l sublinia. E ceea ce ne-a plăcut din cartea d-lui Gh. Atanasiu.

(n. a.)

Ionel Neamtzu: Oameni

(Publicațiile Grupării intelectuale „Thesis“, Sibiu 1935).

De câțva timp numele d-lui Ionel Neamtzu este tot mai des întâlnit in paginile revistelor ardeleno și cititorii noștri au putut să-i aprecieze scrisul din cele câteva bucăți publicate aici.

Adunate in volum, sub un titlu atât de sugestiv, „Oameni“, schițele și nuvelele acestea presintă, oarecum, un tot. Un tot, in înțelesul că, deși oameni feluriti ca preocupări, ca stare socială, sunt ținuți mereu într'o enervantă tensiune sufletească. Sunt asemeni unor corzi întinse la maxim și cari, lovite de un neprevăzut, plesnesc, dărâmând ceea ce se părea înainte echilibru perfect. Oameni deloc pregătiți pentru a înfrunta viața, cu toate surprizele ei — bucurii sau năcazuri — abia dacă pot să trăiască

dar in nici un caz să se acomodeze nouilor condiții create de împrejurări.

Ne-am putea referi la oricare din bucățile ce compuneau volumul, ca să ilustrăm aceste spuse. Luăm, la întâmplare, schița „Un medic“. Ion Veniamin, medic tânăr, e chemat într'o noapte la o presupusă boală, în casele prefectului, cu văditul scop de a-l scoate din viața de „urs“ pe care o ducea. „Bolnava“ îi lămuri în cele din urmă intențiile: „Eu voiam să cunosc un intelectual in acest oraș in care nu găsești decât oameni de afaceri.

Veniamin se ridică, simțind arsuri la tâmpile. Urechile îi vâjâiau.

— Iertați-mă, dar eu am fost chemat ca medic aici. Ne fiind nevoie de mine în această calitate mă retrag.

— Rămâi, domnule Veniamin, insistă ia călduros și nu te supăra. Lumea din sală n'are să știe niciodată pentru ce te-am chemat. Va crede că m'ai vindecat și renumele medical îți va crește. Te vor chema și alte femei și acolo poți să le aplici freudismul, însă noi să rămânem prieteni.

— Primesc să fim prieteni. Ca medic însă, nu mai fac două parale (p. 45).

Se poate observa cum, acest simplu incident — atât de obișnuit în viața de toate zilele — face ca echilibrul de gândire al medicului să se clatine. Este, la toți oamenii aceștia, o mare doză de timiditate care ar trebui să lipsească din scrierea d-lui Neamtzu.

In tot cazul, dela „Farmecul gotic“ — primul d-sale volum -- la „Oameni“ și, înfârșit, la „Henrietta“ (roman publicat fragmentar în revistele „Gând Românesc“ și „Pagini Literare“) se observă un enorm progres, îmbucurător pentru noi, în așteptarea desăvârșirii. Calitățile de scriitor — spirit de pătrundere și observare meticuloasă, ca și stil personal — ne îndrituesc să așteptăm dela dl Neamtzu încă alte opere cari să-l situeze pe primul plan al scrisului ardelean.

V. Stoica.

Giosue Carducci: Ode barbare

(In românește de Giuseppe Cifarelli)

Centenarul nașterii poetului Carducci, ne-a rezervat o plăcută surpriză, în volumul de „ode barbare“ ce a împodobit vitrinele librăriilor noastre, datorită străduințelor unui compatriot al sărbătoritului, d. G. Cifarelli.

Impământenit la noi, cunoscându-ne limba „poate ca nici un alt Italian din câți am cunoscut în România“ — cum așa de frumos se exprimă în prefața volumului dl. prof. Al. Marcu — dsa nu putea să aducă, în patria-i adoptivă, un mai frumos omagiu aceluia care a fost, oarecum, promotoul unei noi spiritualități italiene, decât traducând pentru publicul nostru cititor, din operă ceea ce era mai caracteristic.

Spuneam altădată, referindu-mă tot la traduceri din italiană că noi cunoaștem atât de puțin din literatura țării surori și nu totdeauna opere reprezentative. Nenorocirea noastră este, în această privință, că se traduce numai ceea ce rentează materialcește și asta din tendința pervertirii sufletului românesc, abătându-l de la aprecierea și cunoașterea operelor de căpetenie dintr'o literatură streină. Și traduceri numai așa își au rostul, dacă pot crea un schimb de idei între diferitele popoare.

Implinirea lacunei vine pe încetul, cu sacrificii din partea unor idealști, cu educarea meticuloasă a cititorilor și cu foarte multă răbdare.

Revenind la traduceri ale dlui Cifarelli, trebuie să recunoaștem că dsa a fost norocos. Cunoscând spiritul limbii italiene, dar și limba română, a reușit, luptând și cu greutățile textului și cu intenția de a păstra originalitatea versului, să ne dea o bună traducere.

Ar fi, poate, de prisos să încreștăm aici câteva versuri, dat fiind că s'a putut aprecia calitatea cu totul excepțională de traducător a dlui C., din poemul lui G. Pascoli „Vestea bună“ publicat în numărul 12 al revistei noastre. O facem totuși cu scopul de a prezenta factura versului Carduccian, și sufletul ce se degajează din el. În „La aniversarea întemeierii Romei“, Carducci se învederează, ca un promotor al exaltării spiritului românesc, ce și-a găsit concretizarea, mai târziu, în geniul musolinian al Italiei fasciste de astăzi. Tot „ce-i civilizată p'această lu-

me, măreț, angust, e tot roman ș'acuma" ne spune C. conștient de superioritatea spiritului latin.

Poetul numai prin existența Romei — pe ale cărei ruine varsă „dulci lacrimi“ — își găsește o justificare a trăirii sale:

„Prin tine cetățean sunt al Italiei,
poet prin tine-s, mamă a popoarelor,
ce-ai dăruit cu duhu-ți lumea toată,
și-ai dat Italiei a ta mărire.

Spre tine iată iar acea Italie
ce una ai făcut din neamuri libere,
se 'ntoarce și de pieptul tău se prinde
țintind privirea 'n ochii tăi de vultur.

D. Cifarelli s'a nizuît — și a reușit cred — să păstreze factura versului Carduccian, fapt care mărește și mai mult importanța traducerii.

Volumul apărut în condiții tehnice ireproșabile, în cadrul publicațiilor grupării intelectuale „Thesis“ din Sibiu, ar trebui cunoscut de toți doritorii unei literaturi sănătoase, iar munca traducătorului va fi răsplătită în felul acesta.

V. Stoica.

REVISTE

Convorbiri literare Sept. — Dec. 1935.

Un număr compact închinat Reginei Maria, scriitoarea și protectoarea artei românești. — „In tradiția neamului românesc a fost, parcă, scris ca și domnițele voievozilor să-și aibă partea lor de răspundere în desvoltarea artistică a țării, din a căror mărire le-a fost dat să se împărtășească. Cele pețite peste hotare au adus cu ele înrâuriri ce, prin îngăduința voievozilor și prin farmecul noutății, s'au împământenit în țara lor de adopție“. — scrie d. Al. Tzigara-Samurcaș în articolul Regina-Artistă. Contribuția artistică a Reginei Maria o prezintă d. Victor Odobescu în articolul „Simbolul în literatura Reginei Maria“. Înalta conștiință patriotică, verificată în clipele cele mai grele ale războiului întregirii, o tâlmăcește d. Nicolae Petrescu. Iar d. Constantin Stelian analizează polimorfismul sufletesc al Reginei, la care conștiința dreptului divin al regalității n'a oprit identificarea Sa cu sufletul națiunii și înțelegerea, până la completă împărtășire, a durerilor supușilor.

Lângă aceste sincere elogii, poezia lui Radu Gyr aduce turburate adieri de vremi voevodale, iar Ion Pillat câteva linii de peisaj marin.

Bogata cronică și judicioasele însemnări dau acestui număr un conținut care răscumpără târzia apariție.

Radu Brateș.

Însemnări ieșene An. I, 1. Ianuarie 1936.

Dela mutarea revistei „Viața românească“ la București, bătrânul centru de cultură, Iașii, a rămas fără o revistă care să-i poarte cuvântul în forul literaturii române. Scriitorii mari ai Iașilor

apăreau la intervale mari de timp cu câte un volum în vitrine, care însă nu înlătura necesitatea unei reviste care să-i facă permanent prezenți în freamătul vieții literare.

Se pare că revista *Insemnări ieșene* ar fi preludiul acestei mari reviste. Revistă bilunară, apărută sub îngrijirea d-ilor M. Sadoveanu, G. Topârceanu și Gr. T. Popa, are rolul limitat de a „pregăti atmosfera pentru apariția unei reviste mari”. Comitețele de început ne indică planul pe care se va mișca scrisul din această publicație și tot odată programul revistei care va veni. „O nouă publicație ieșană nu poate avea, în ceea ce privește chestiile literare, o altă conduită decât aceea pe care au urmat-o marile publicații apărute până acum în acest centru cultural. Specificul național și limba populară trebuie să-și urmeze valorificarea în arta scrisă. Împrejurările de după marele război ne cer astăzi să avem în vedere și unificarea culturală a diverselor teritorii românești unite. O critică onestă, care să determine și în mișcarea actuală literară o scară a valorilor, este deasemeni necesară. Polemicile și discuțiile, care au alunecat în ultimul deceniu către exprimare și atitudine necivilizată, ar fi de dorit să-și reia decența și prestigiul intelectual”.

Nu e deci vorba de un curent literar, cu o ideologie proprie, ci mai curând o reacțiune împotriva modului nedemn și fals în care se manifestă scrisul actual. Câteva nume întâlnite în acest număr sunt suficientă garanție de sinceritatea gândului pus la temelie revistei: M. Sadoveanu, G. Topârceanu, C. Meissner, Lucia Mantu, N. I. Popa, Gr. T. Popa. Mulțimea notelor ne dau indicația că nimic nu va scăpa acestor „Insemnări ieșene” din gândurile și faptele demne de încrestat.

Radu Brateș.

Orientări. Nr. 12 Moinești.

Am mai scris în acest loc despre străduințele ce depun un grup de învățători și alți intelectuali, pentru a da la lumină această revistă de: studii, critică și literatură, în care, o spunem fără înconjur, pe lângă poeziile, uneori slăbuțe, apar articole și cronici scrise cu foarte multă precizie și argumente tari. Articolele de fond — adevărate și serioase studii — pun pe pârintele Const. R. Crișan în rindul cărturarilor de elită, iar ca

scriitor, în şirul acelor ce *gîndesc mult* asupra materialului destinat tiparului. Ultimul articol „Şcoala de mâine“ al d-sale precum şi cele ce vor urma, ne vor permite a vedea *alte* drumuri ce se impun a fi deschise pentru şcoala românească nouă. Dar, nu ştim câţi vor vrea să-l înţeleagă pe dl Const. Crişan, fiindcă noi cunoaştem aci în Blaj un întreprid şi distins pedagog, Toma Cocişiu, care a suferit mult şi suferă de *nepăsarea* învăţătorilor, pentru „şcoala de experienţă“ (socotită *model* de un insp. g.-ral, ce o conduce de cinci ani. Inşă, vom forţa nu peste mult mersul pedagogiei practice, aci în ţara asta, unde puilul de ţăran trebuie să ştie despre felul subordonatelor dintr'o frază şi nu trebuie să ştie cu ce zeamă de plantă se vindecă riia la animale. Şi câte lucruri de lipsă în fiecare zi nu-l învaţă şcoala.

Revenind la „Orientări“, remarcăm rostul şi mai cu seamă onestitatea (atât de rar întâlnită) paginilor scrise cu mult simţ critic de dl. Paul Popescu. Ne-au plăcut versurile lui: Const. Ştefăniu şi Octav Sargeţiu. Epigramele, fără piper...

(n. a.)

BCU Iconar 3, 4, 5 — Cernăuţi. Cluj

Această revistă e o dovadă că acolo unde sunt *neliniştile* mai mari, viaţa, gândurile, capătă o expresie înaltă. Iar publicaţia unde apar aceste gânduri, se impune etic şi naţional. Mă întreb, cine ar mai putea scrie, în ţara asta a sofismelor şi paradoxelor perimate, cu atâta puritate şi conştiinţă, îmbrăcată în cea mai aleasă formă, un articol ca cel al d-lui Barbu Stusan-schi „Satanismul erotic şi etica iubirii“? Cuvinte trecute prin filtera sincerităţii omului orientator de crezuri şi acţiune, sunt cele cuprinse în articolul „Primejdia celor „depe urmă“ de prof. Nae Ionescu.

Mişcarea naţionalistă a tineretului român e interpretată cu o dialectică strălucită în paginile *Iconarului* de prof. Traian Brăileanu („Ritmul generaţiilor în evoluţia artelor“). Au spus-o mulţi că e o revistă care militează pentru tineretul naţionalist constructiv. Ei şi? Aş vrea să aud pe cineva că Mircea Streinul, Teofil Lianu, V. I. Posteuca, Liviu Rusu şi ceilalţi talentaţi scriitori întâlniţi la „Iconar“ nu fac *artă*. Dacă scrisul lor exprimă şi *altceva* decât artă, cu atât mai bine.

(n. a.)

INSEMNĂRI

În zilele de 25 și 26 Ianuarie s'a ținut la Sibiu congresul scriitorilor din Ardeal. A fost un prilej potrivit de examinare a problemelor care interesează scrisul din această provincie și de fixare a unui cadru vieții literare. E necesar acest început de organizare în acest moment de dezinteres general pentru literatură și mai ales (din cauza unui centralism exagerat) pentru literatură din provincie. Adăugați la aceasta și o anumită preferință a gustului public pentru literatura senzațională — și veți avea suficiente motive pentru a aplauda gestul scriitorilor tineri din Ardeal.

Dela revista *Luceafărul*, Ardealul n'a mai avut o revistă reprezentativă. Acum trei ani, printr'un semnal ieșit ca din pământ, Ardealul s'a trezit. Bogat și larg, a apărut cu un număr impresionant de reviste, fiecare străduindu-se să capteze toate forțele tinere și să-și apropie talentele recunoscute. Și acum după trei ani dela acea dată, bilanțul nu e deficitar. Se pare că revista *Abecedar* a poetului Emil Giurgiuca a fost cea care a dat mai mult indemn. *Gând românesc*, *Pagini literare*, *Familia*, *Blajul*, *Brașovul literar*, *Frize*, *Hotarul*, *Luceafărul*, *Progres și cultură*, *Lanuri*, ș. a. au venit să propage indemnul, descoperind în diferitele unghiuri ale Ardealului talente reale. Paginile lor au adus în fiecare lună nume noi, necunoscute până atunci, dar susținând un vers sau o nuvelă, un articol sau o recenzie ce dovedeau serioasă preocupare artistică.

După trei ani dela începutul acestei mișcări literare, s'a simțit nevoia unei organizații profesionale. *Asociația scriitorilor din Ardeal* va avea să găsească soluția înființării unei edituri ardelene, pentru promovarea literaturii generației tinere.

Gruparea intelectuală „Thesis“ din Sibiu a avut fericita idee să convoace câțiva scriitori dela diferitele reviste din Ardeal care

să pună bazele acestei *Asociații*. Șezătoarea literară din 25 Ianuarie, în asistența unui public select, a deschis seria ședințelor ce se vor ținea în diferitele centre din Ardeal, pentru a face cunoscut publicului scrisul generației tinere și pentru a crea o atmosferă de simpatie și de interes față de revistele ardeleni și de lucrările pe care le va publica editura ce se va înființa.

Din discuțiile congresului s'a ajuns la alegerea unui comitet, sub președinția romaniciereiului Victor Papilian, care să desemneze pe membrii Asociației și să lucreze proiectul de statute. Într'o nouă întrunire, la Cluj, se va discuta raportul pentru întemeierea editurii și recunoașterea Asociației ca persoană juridică. Desigur că pentru editură s'a indicat Clujul, ca fiind cu mai multe posibilități de supraveghiere și de difuzare a publicațiilor grupării.

Nu putem decât să salutăm cu plăcere acest început de organizare. Revista noastră se alătură la binevoitoarea primire pe care publicul o va face grupului de scriitori ardeleni, porniți să ne poarte specificul pe linia de gândire și simțire general românească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Radu Brateș.

BLAJUL

ANUL III. No. 1.

IANUARIE 1936.

CUPRINSUL :

<i>Virgil Fulicea</i>	Criza picturii bisericești
<i>Gregoriu Iulian Popa</i>	Iubire dormi, versuri
<i>Mircea Alexiu</i> ,	Ora de germană
<i>Ion Covrig — Nonea</i>	Norocul ca formulă de vieață
<i>Gregoriu Iulian</i>	Cetatea vrăjii
<i>Andrei Ungheri</i>	Duh didactic
<i>George Maurer</i>	Stihuri (traducere)
<i>H. Zillich</i>	Din zi purces-a noapte (trad.)
<i>Petru Barth</i>	Vremea trece (traducere)
<i>Dr. Nicolae Lupu</i> ,	Sașii din Ardeal și mișcarea național-culturală a Românilor ardeleni pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea

Cronici: *Dis.* Cauzele conflictului italo-abisinian, *Niculae Albu* : **Gala Galaction** : La răspântie de veacuri.

Cărți: *Ion Georgescu* : Gheorghe Pop de Băsești, (*Dr. Coriolan Suci*), *Petre Bortoș* : Potire de mătrăgună (*N. Comșa*), *Gh. Atanasiu* : Desmoștenitii (*n. a.*), *Giossue Carducci* : Ode barbare, *Ionel Neamțu* : Oameni (*V. Stoica*).

Reviste : Convorbiri literare, Insemnări ieșene (*Radu Brateș*) Orientări, Iconar, Hotarul (*n. a.*)

Insemnări : Congresul scriitorilor ardeleni la Sibiu.

Exemplarul Lei 10.

B L A J U L

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ
Apare sub conducerea unui comitet

Secretar de redacție: V. STOICA

*

Abonamentul anual Lei 100
Pentru instituții, autorități și streinătate Lei 250

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Manuscrisele, cărțile și revistele de recenzat, se vor trimite pe adresa
redacției; abonamente și reclamații pe adresa administrației.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

*

Cine primește un număr și îl reține se consideră abonat

Redacția : Strada Gh. Barițiu Nr. 6.
Administrația : Str. Simion Bărnuțiu 35.